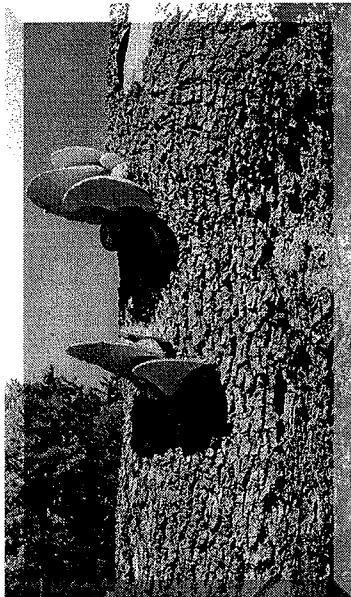
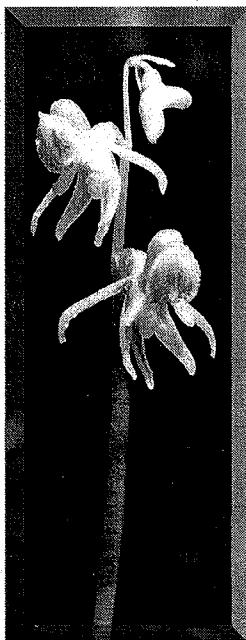
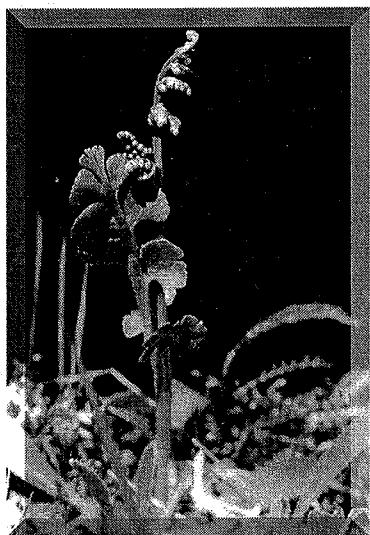

LADAKALNIS

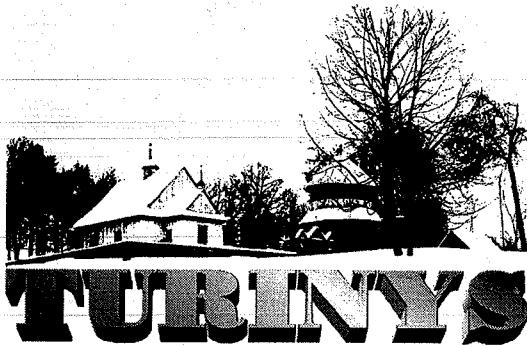
2 (56)

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIO PARKO LEIDINYS 1997 balandis-birželis

ŠIAIME NUMERIUE

**TERITORINIAI PASIKEITIMAI PARKE
MINČIOS GIRIOJE ATGIMĖ BOTANIKOS TAKAS
AR ŽINAI KĄ REIŠKIA LUOKYTI?
KATRAM ŠONE GERI METAI?**

A. Mameniškis Teritoriniai pasikeitimai parke 2psl.

PARKO GIRIŲ TAKAIS

T. Tilvytis
Ant Minčios malūno tilto 4psl.

D. Savickaitė
Mičios gироje 5psl.

A. Survilaitė
Kviečia botanikos takas 6psl.

B. Šablevičius
Lututės auginimas ir elgsena 7psl.

VOLUNGĖ

9psl.

KRAŠTOTYRA

D. Savickaitė
Žvejyba parko ežeruose 11psl.

ETNOGRAFIJA

D. Savickaitė
Tau pilną ratą, man sveikatą 11psl.

PASAULIO PARKAI

L. Stanaits
Lenkijos nacionaliniai parkai 12psl.

I. Čeponienė
Artėja vasara 13psl.

BROLIO PRANCIŠKAUS PASTOGĖJE

G. Mackonis
Būti ir veikti 14psl.

D. Savickaitė
Tiemis, kurie leidžiasi į žygi 15psl.

TAI ĮDOMU

D. Savickaitė
Gélės vazoje 15psl.

LEIDĖJAS NEATSAKO UŽ AUTORIŲ NUOMONE

Teritoriniai

Aukštaitijos nacionalinis parkas įkurtas Lietuvos Ministru Tarybos 1974 m. kovo 29 d. nutarimu Nr. 124 nacionalinės svarbos kraštovaizdžio kompleksams bei antropokosistemoms, reprezentuojančioms Aukštaitijos etnokultūrinės srities ir jos paribio gamtinius ir kultūrinius savitumus, saugoti, tvarkyti ir naudojimui reguliuoti. Anksčiau šioje teritorijoje buvo įsteigta Giunučių kraštovaizdžio (1960 m.), Ažvinčių girių botaninis-zooliginis (1960 m.) ir Žeimenos ichtiologinis (1974 m.) draustiniai. Nuo septintojo dešimtmecio daugelio pavienių gamtos ir kultūros objektų išsaugojimui buvo suteiktas gamtos ar kultūros paminklo statusas.

Jau 1969 m. tuometiniam Statybos ir architektūros institutui buvo užsakytas paruošti ANP planavimo schemą, kuri baigtą 1971 m. Tačiau po ilgų kalbų buvo patvirtintas mažasis parko variantas. Labanoro giria, Kiauna, Kretuonas ir kitos teritorijos buvo patvirtintos kaip jo perspektyvinio išplėtimimo zona. 1982 m. detalizuota ANP planavimo schema.

Devyniasdešimtaisiais metais buvo pakeistas parko valdymo modelis ir iš inspekcinės, Gamtos apsaugos komitetui pavaldžios institucijos, jis buvo pertvarkytas į Miškų ūkio ministerijos reguliavimo sferoje esančią biudžetinę ūkinę organizaciją.

1989 m. Lietuvos statybos ir architektūros mokslinio tyrimo institutas atliko ir parko planavimo schemas korektūrą, kuri nebuvo Vyriausybės patvirtinta. Tik 1994 m. skubos tvarka buvo parengtos ANP zonavimo schemas pagrindinės nuostatos, kurioms LR Vyriausybė pritarė. Tuo pat metu buvo organizuotas konkursas naujai zonavimo schemas paruošti pagal naujas Valstybinių parkų planavimo schemas rengimo, derinimo ir pateikiimo tvirtinti taisykles. Nuo 1995 m. šie darbai buvo pradėti. Pagrindiniai projektiniai darbai buvo baigtai 1996 m. Su vietos savivaldos organizacijomis suderintas projektas 1997 m. buvo pateiktas tvirtinti LR Vyriausybei. Projekta parangė konsultacinė firma "Archimita". Projekto vykdotojai geogr. hab.dr. P.Kavaliauskas (darbo vadovas), arch. dr. G.Daniulaitis, arch. hab.dr. J.Bučas, geogr. L.Dabrogaitė, miškotv. V.Naureckaitė, kartogr. M.Dumbliauskienė, kartogr. L.Kavaliauskienė, kartogr. V.Krikščiūnienė, žemėtv. V.Loelienė, ANP direktorius A.Panavas, ANP darbuotojai B.Šablevičius, I.Čeponienė, J.Radzevičius ir kt.

Po 1997 04 28 LR Vyriausybės nutarimo Nr. 416 "Dėl Aukštaitijos nacionalinio parko teritorijoje yra išduotas leidimas iki šio nutarimo įsigaliojimo dienos, gali būti tėsiama neviršijant esamos būklės ir veiklos apimčių bei leidime statybų ar kiti veiklai nurodytų parametrų; šios veiklos pakeitimai neturi prieštarauti planavimo schemas sprendimų reglamentams.

Šiame dokumente buvo patvirtinti ANP planavimo schemas sprendimai, teritorijos funkcinio zonavimo, teritorijos tvarkymo bei rekreacinės sistemos brėžiniai, parko ribos, funkcių zonų ir parko apsaugos (buferinės) zonų ribos. Aplinkos apsaugos ministerijai pavessta Vyriausybės tvirtinimui pateikti projektą dėl gamtos paminklų paskelbimo

ANP. Kultūros ministerijai pavessta išspręsti kultūrinių vertibių ANP įrašymo į registrą klausimus. Žemės ir miškų ūkio ministerijai pavessta pateikti suinteresuotoms ministerijoms, apskritims, savivaldos institucijoms ANP planavimo schemas teritorinio funkcinio zonavimo, tvarkymo ir rekreacinės sistemas brėžinius, organizuoti parko ribų ir funkcinio prioriteto zonų, kraštovaizdžio tvarkymo zonų bei parko apsaugos zonų ribų pažymėjimą žemėtvarkos planuose, parengti LRV nutarimo "Dėl valstybinės žemės naudojimo ir valdymo teisės su teikimo ANP administracijai" pakeitimo bei papildymo projektą, organizuoti ir koordinuoti ANP planavimo schemas įgyvendinimo eigą.

Be to, nustatyta, kad statyba, žemės naudojimas ar kita veikla, kuri yra pradėta ir jai vykdyti naujoje nacionalinio parko teritorijoje yra išduotas leidimas iki šio nutarimo įsigaliojimo dienos, gali būti tėsiama neviršijant esamos būklės ir veiklos apimčių bei leidime statybų ar kiti veiklai nurodytų parametrų; šios veiklos pakeitimai neturi prieštarauti planavimo schemas sprendimų reglamentams.

Parko planavimo schema, kurią sudaro 7 brėžiniai ir aiškinamasis raštas, parengta laikotarpiu iki 2005 metų.

Be to nustatyta 7000 ha ploto ANP buferinė zona, kurios tikslas - sumažinti neigiamą antropogeninį poveikį nacionalinio parko kraštovaizdžiui. Tai Utenos miškų urėdijos Balčių girininkijos 14 kvartalų, kuriems taiko-

pasikeitimai parke

mos miškų išsaugančio ūkininkavimo ekosistemų apsaugos tvarkymo reglamentas.

Remiantis LR Vyriausybės nutarimu Nr. 416 bei LR Žemės ir miškų ūkio ministerijos raštu Nr. 1414-3-1888, nuo 1997 m. birželio 1 d. buvo pradėti miškų priėmimo-perdavimai

mo darbai, naujų plotų inventarizacinių darbai.

Parko išplėtimą salygojo daug faktorių. Naujose teritorijose gausu archeologinių, gamtinių, etnokultūrinių vertybų, reikalaujančių griežtesnės apsaugos, kartu su prisišlejusių Labanoro regioniniu parku sudaro perspektyvinį

kompleksinio regioninio ekologinio monitoringo poligoną. Gera parko geografinė padėtis, gausybė ežerų bei upių, kraštovaizdžio savitumas bei įvairovė, mažai užteršta aplinka sudaro geras sąlygas turizmui vystyti.

Koreguojant optimalias parko ribas, buvo padaryti šie ribų pakeitimai:

1. Kretuono-Kretuonykščio-Vajuonio-Pravalo ežerų ir jų apylinkių gamtinių-kultūrinių kraštovaizdžio kompleksų, esančių Švenčionių ir Ignalinos savivaldybių teritorijoje, ijungimas.

2. Ūsių-Limino-Kiauno ežerų, Kiaunos-Labžės upių ir jų apylinkių gamtinių-kultūrinių kraštovaizdžio kompleksų, esančių Ignalinos, Švenčionių ir Utenos savivaldybių teritorijose, ijungimas.

3. Tauragnų ezero šiaurinio bei pietinio apyežerų gamtinio-kultūrinio kraštovaizdžio komplekso, esančio Utenos savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

4. Daunorių bei Šeimatiškių apylinkių ir Gojaus miško kalvoto moreninio kraštovaizdžio komplekso, esančio Utenos savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

5. Pakaso ir Ūkojo ežerų vakarinio apyežerio pakrančių į šiaurę bei pietryčius nuo Kirdeikių su Gėlainės upelio žemupiu, esančiu Utenos savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

6. Darželių ir Cijonų apylinkių kalvoto moreninio kraštovaizdžio komplekso (į šiaurės rytus nuo Linkmenų), esančio Ignalinos savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

7. Kylatrakio miško masyvo su Dringio ezero duburio viršutinių terasų kompleksu, esančiu Ignalinos savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

8. Pagilūtės, N.Brastos, Dėlynės miškų atskirų kvartalu grupių, esančių

Švenčionių savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

9. Luknos pamiskių, esančių Švenčionių savivaldybės teritorijoje, išjungimas.

10. Ažvinčių girios pakraščiuose prisišlejusių atskirų miško plotelių, esančių Ignalinos savivaldybės teritorijoje, ijungimas.

11. Ažvinčių girios atsijusio kvartalo išjungimas.

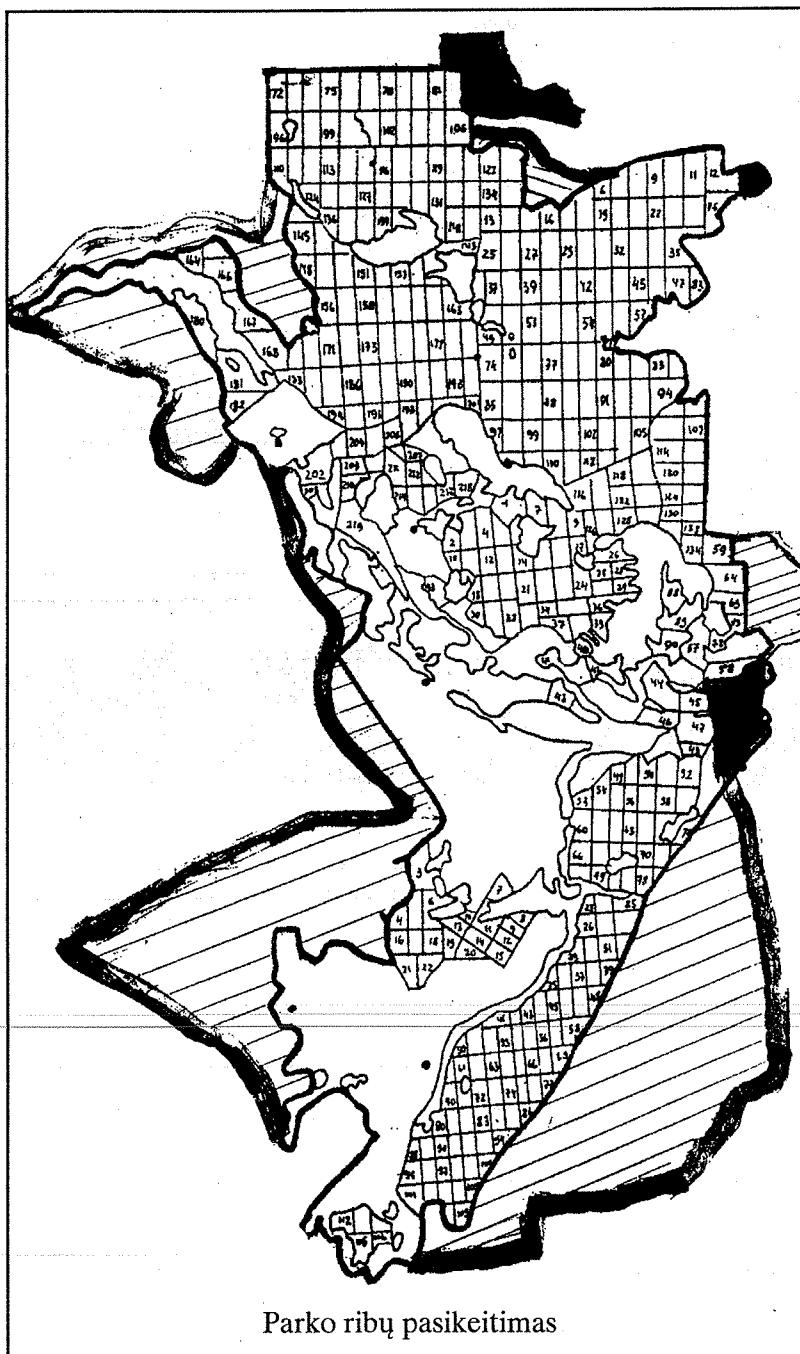
12. Ažvintaičio ežero apylinkių, priklausančių Dysnos baseinui, išjungimas.

13. Gavio ezero ir Strigailiškio gyvenvietės išjungimas.

Bendras numatyti prijungti prie ANP teritorijų plotas yra apie 10740 ha (Utenos sav. teritorijoje - 2290 ha, Ignalinos sav. teritorijoje - 3630 ha, Švenčionių sav. teritorijoje - 4820 ha), o išjungiamas plotas - apie 820 ha. Tokiu būdu ANP plotas naujose ribose siekia apie 4007 ha.

ANP perėmė iš Utenos miškų urėdijos 722,4 ha miškų, iš Švenčionelių m. u. - 2745,4 ha miškų, iš Ignalinos m. u. - 870,6 ha miškų, perdavė Švenčionelių m. u. 5,1 ha miškų bei Ignalinos miškų urėdijai - 428 ha miškų. Bendras ANP miškų plotas padidėjo 4338,4 ha. Šiuo metu yra tikslinami perimamų teritorijų plotai, projektuojamos naujos girininkijų bei eiguvų teritorijos, perimama Labanoro girininkija, pradėti Ginučių girininkijos įkūrimo darbai.

Audrius MAMENIŠKIS
ANP direktoriaus pavaduotojas

ANP KAIMAI

1. Akmeniskiai
2. Antagavė
3. Antalksnė
4. Aukšttaglynas
5. Baltabiržis
6. Benediktavas (Maknai)
7. Berniūnai
8. Beržagis
9. Biržija
10. Briedinės
11. Buvydyai
12. Cijonai
13. Darželiai
14. Daunoriai
15. Drūtūnai
16. Dvariškės
17. Dvariškiai
18. Gaveikėnai
19. Ginučiai
20. Ginučkis (Lobiniai)
21. Grikiapėlė
22. Jakutiškis
23. Jonalaukis

24. Jovainiškė
25. Kaltanėnai
26. Kaukiškė
27. Kazimieriskė
28. Kiauneliškis
29. Kimbariškė
30. Kiškiai
31. Kirdeikiai
32. Kukliai
33. Kulinių
34. Kupriai
35. Kuropka
36. Lapiakalnis
37. Liminas
38. Linkiškė
39. Linkmenys
40. Lygumai
41. Mačiuliškės
42. Mačiutiškis
43. Maksiūnai
44. Maksiūnai
45. Markūnaiškis
46. Meironys
47. Mikališkis

48. Mikalinė
49. Minčiakampis
50. Motiejūnai
51. Narusiai
52. Naujasodis
53. Naujieji Bajorai (Palkiai)
54. Naujoji Brasta
55. Ožkiniai
56. Paalmajė
57. Paažintė
58. Pabaltys (Mačiuliai)
59. Pabiržė
60. Padaurė
61. Pakiaunys
62. Pakretuonė
63. Palabažis
64. Palaukoja
65. Palaukojė
66. Palūšė
67. Pamincia
68. Papiliakalnė
69. Papliaušys (Ažugalis)
70. Papravalė
71. Paulinavas

72. Pavajuonis (Cegelina)
73. Pažeimėnys
74. Pelekas
75. Peteniai
76. Pervieniškės
77. Pilkenai
78. Pipiriškė
79. Pipiriškė
80. Pupiškė
81. Pusvarsneliai
82. Puziniškis
83. Reškutėnai
84. Riekučiai
85. Ripelialaukis
86. Rūgšteliškės (Rugšėnai)
87. Rukiškė
88. Salos I
89. Salos II
90. Seniškis
91. Scenici Bajorai (Palkiai)
92. Sidabrinė
93. Simaniškis
94. Simoniškis
95. Siūriai

96. Skroblis
97. Skroblus
98. Slabadiškė
99. Stagalainai
100. Stirniniė
101. Strazdai
102. Stripeikiai
103. Šakališkė
104. Šakarva
105. Ščimatis
106. Šiliniškės
107. Šimkūnai
108. Šuminai
109. Taurapilis
110. Trainiškis (Palunkiškės)
111. Tumeniškė
112. Vaišniūnai
113. Vaišnoriškės
114. Vaiduškės (Mažzikos)
115. Varniškės I
116. Varniškės II
117. Vasiuliškė
118. Vitalina
119. Vyžiai

**AUKŠTAITLIOS
NACIONALINIO
PARKO EŽERAI**

Eil.Nr.	Plotas, ha	Ežero pavadinimas
1.	Alksnaitis (Alksnas)	188,9
2.	Almajas	104,5
3.	Amalius	0,2
4.	Asalnai	263,5
5.	Asekas	47,1
6.	Aukšlinis (Juodenis)	9,4
7.	Aukšinis	0,5
8.	Balčiukas	1,2
9.	Balinis	1,0
10.	Baltelė	10,5
11.	Balty	51,7
12.	Balty	31,6
13.	Balty	29,0
14.	Baluošas	438,2
15.	Baluoškystis	11,3
16.	Barškietis	0,2
17.	Bedugnis	0,7
18.	Beraukškis	0,3
19.	Beržinis	3,4
20.	Bevardis	0,2
21.	Bevardis	0,1

22. Bevardis	0,1	49. Dubulė	0,2
23. Bevardis	0,1	50. Dumblis	1,8
24. Bevardis	1,0	51. Dumblukas	0,5
25. Bevardis	1,1	52. Dumblys	3,5
26. Bevardis	0,2	53. Ešeriniš	1,7
27. Bevardis	0,1	54. Ešeriniš	1,7
28. Bevardis	0,6	55. Ešeriniš	1,2
29. Bevardis (M-169)	1,2	56. Ešeriniš	1,8
30. Bevardis (M-184)	0,3	57. Ešeriniš	5,0
31. Bevardis (M-184)	0,5	58. Garbūnų	0,4
32. Bevardis (P-?)	0,1	59. Gayvys	?
33. Bevardis (P-11)	0,5	60. Gervėtis	1,0
34. Bevardis (P-112)	0,1	61. Gervėtis	0,9
35. Bevardis (P-18)	0,1	62. Gervėtis	1,7
36. Bevardis (P-45)	0,7	63. Gilutės	29,9
37. Bevardis (P-45)	0,3	64. Gruodiškis	24,8
38. Bevardis (P-5)	0,1	65. Ilgaitis	7,4
39. Bevardis (P-59)	0,5	66. Ilgaitis (Šegailis)	5,3
40. Bevardis (P-60?)	0,5	67. Išdagas	0,7
41. Bevardis (P-70)	0,2	68. Jaskutis	38,5
42. Bivainiškis	7,8	69. Juodinės	8,6
43. Buivydas	1,2	70. Kabriūniniš	0,3
44. Bundenis	3,4	71. Kabriūniniš	0,3
45. Daglėjėlis	1,0	72. Kaltanės	2,7
46. Daglicius	5,6	73. Kamša	1,2
47. Dringis	717,8	74. Kavinis	2,0
48. Dringykštis	37,0	75. Kiaunas	64,7

76. Knytis	2,4	102. Platelis	5,3
77. Krakežeris	0,4	103. Pliaušys	3,9
78. Krakežeris	1,1	104. Pravalas	28,5
79. Kretnonas	829,0	105. Prūdas	27,3
80. Kretnykytis	65,4	106. Salinis	5,8
81. Kriogylis	7,5	107. Seklutois	14,8
82. Kurtinėlis	0,4	108. Srovė (Sravinaitis)	31,9
83. Kurtinėlis	0,2	109. Šakarvai	77,1
84. Kurtinėlis	1,2	110. Šaminiš	7,3
85. Labakaršys	29,5	111. Šiekšteliš	1,4
86. Labažis	3,9	112. Šilinis (Sravinaitis)	0,9
87. Laukojys (Palaikiai)	35,4	113. Taramas	5,6
88. Laumakėlis (Putrinis)	4,0	114. Tauragnas	508,6
89. Laumakys	12,4	115. Telis	8,3
90. Liminas	14,3	116. Ūkojas	190,3
91. Linkmenas	75,7	117. Ušiai	256,5
92. Lūšiai	390,9	118. Utelis	0,9
93. Lūšykštis	(plotas priskaičiuotas prie Lūšių ež.)	119. Utetas	199,6
94. Lydekinė	3,0	120. Utencytis	83,7
95. Lydekinis (Ilgaitis)	4,3	121. Vajuonis	?
96. Mirilis	6,0	122. Vievalkniš	4,5
97. Pagremdas	5,1	123. Žeiminiš	445,3
98. Pakasas	146,8	124. Žiečžmaris	4,0
99. Palaukinis	13,5	125. Žiezulyns	25,0
100. Peikenis	14,3	126. Žmoginės	1,3
101. Pelekas	0,4	Iš viso	5788,7

PARKO GIRIU TAKAIS**T. Tilvytis****ANT MINČIOS MALŪNO TILTO**

Vanduo įprarąs laužo medžio sienas,
Iškaitę akmens drasko grūdus dantimis.
Kietai mus užgulė asmens malimo dienos
Su ašarų ir kraujo srovėmis.

Gelsvi grūdeliai čiurkšlėmis sruvena
I prarąj pilkų granito akmenų.
Ar nepavirs tik dulkėmis, drauguži mano,
Ir žemė tu, kurioj aš gyvenu.

Tarp akmenų likimas tėviškė įtrynė,
Ar akmens ašmenys neperplėš jos širdies?
O gal bus taip, kad kryžkelį tėvynė
Iš pragaro ugnies sveikesnė išdardės?

I girtas sužiogė grūdai švaručiai, išvalyti;
Akimirknis - ir aštrios žiaunos juos sukrims.
Ir Lietuva - menkutė kelio dulkelyje,
Bet jos nuo žemės niekas nenutrins.

O prūde tyku. Žąsys plunksnas prausiasi.
Pušynas atsidūsta sielvartu giliu.
Už prūdo, už miškų patranka žemę rausia,
Pridengusi save pušyno gojeliu.

Ir vėl nužliogs vandens sidabro srautas,
Vėl giriu akmenys nukauks ir nūdundės.
Taip lygiai karo nuteriotos tautos
Dangaus mėlynėj ieškos taikos žvaigždės.

Medinės sienų sijos supas, krena, braška,
Pridék vandens - ir viskas upėn subyrės.
Rudasis srautas mūsų laisvės polius raško,
Pagriebdamas iš dešinės ir iš kairės.

Retež užneria ant duonos maišo kaklo
Ir verčia jų dantytų girnų sūkurin;
Ten jis turės praeti skaičytikla, dangu, peklą,
Kol geležinio šliužo alkų numarins.

Malūnas šniokščia, dunda, ardo, mala,
J dulkes verčia viską, ką paduos.
Bet jis sustos, sulaukės liūdno galio,
Kai žemę savo krauko nebeduos.

Sustos dantytos girnos, ašys, ratai,
Nežymiai plieno laužas upėj surūdys.
Po to ateis taiikios statybos metai,
Ir vėl ims veikti protas ir širdis.

Stulpu susiungęs, aš prie tilto poliu
Bandau pirmuoju saskambiu giesmęs,
O mintys sunkios karstosi viršūnėm topolių,
Ješkodamas gyvenimo prasmęs.

Ir kaip aukštai svajonės mano beiškiltų -
Nuo žemės jau nebeatplėst dainos;
Tur būt, man lemta išsities poetų tiltu
Tarp vakar vakaro ir rytdienos.
(nukelta į 5 p.)

(atkelta iš 4 p.)

T. Tilvytis

* * *

*Po tilto žegliais nardosi auksinės žuvys,
Nejausdamos, kad ratų krumpliai jas prarisi;
Ir vėl nerimsta burnoje liežuvis,
Ir springsta rūstūs žodžiai gomury.*

*O upė žilogia, prunkščia, spjaudo, verda,
Apglėbus rankom pūvančius medžius.
I viršu išplaukė baltieji juodo vardo, -
Negreitai žaizdos mūsų kūne dar uždžius.*

*Malūno ratui sumalė gražiausius grūdus,
Nepaliesti paliko piktiolės ir kevalai.
Kaip drumzlinas, kartus ir aklas prūdas,
Kaip lengva čia susilėpti nuodėmų galai!*

*Lyg veidrody plūduoja debesys, paniurės skliautas.
Pamąscius nukrečia piktokas drebulyas.
Juodam dugne matau, kaip kenčia tautos,
Kaip griūva miestai užpulioj šaly.*

* * *

*Šiurpus mirties drugelis perbėga per kūną -
Gyvenimo finalas juodus ir rūstus.
Bet ne raudoti juk prie kriokančio malūno,
Prie upės srauto, griaunancio medžius!*

*Mediniai ratai sukas, braška, dunda, kala;
Sumalė aukso grūdus, suktis jie pames.
O mes - sargybiniai pernykštū idealų -
Dar vis nerandame gyvenimo prasmės?*

*Itempsimė padilusias mintis, jausmus ir valią
Ir eisime užverst kelių palikusių vagų.
Tenai, minties laukuos, prie didžio laisvės kelio.
Surasim tūkstančius naujų draugų.*

*Upelis purslais taškos, nerimsta ir kvatoja,
Karčiu kratydama, į Nerį lekia Žeimena.
Pavasario sraute užgims šviesus rytojus
Su laisvén žengiančia skaistveide pamaina.*

1943

Minčios girioje glaudžiasi nedidukas Minčios kaimelis. Šios girios ir kaimo pavadinimai kilę nuo čia tekančio sraunaus Minčios upelio. Šiose vietose yra IX-XII a. pilkapių grupė. Kai kur literatūroje Minčios kaimas vadintamas buvusiu dvaru, o vienos gyventojai sako, kad čia buvo palivarkas. Istoriniai dokumentai rodo, kad šių vietų žemės XIV a. priklausė Didžiajam Lietuvos kunigaikščiui, o XVIII a. - Vilniaus vyskupui, kaip ir Tauragnų dvaras. XIX a. Tauragnų dvaras ir Minčios kaimas buvo dvarininko Vladislovo Puslovskio nuosavybė. Šias vietas paliėtė 1812 m. karų įvykiai, čia slapstėsi 1830-1831 m., 1863-1864 m. ("Ladakalnis" Nr. 40) sukilimų dalyviai, vyko sukilėlių susirėmimai su carinės kariuomenės daliniais. 1863-1864 m. sukilėliai Minčios vario dirbinių kalykloje-dirbtuvėje, vadintoje net gamykla, kalė sau ginklus, šaudmenis, čia buvo jų maisto, rūbų, ginklų sandėlis. 1863-1864 m. čia telkėsi apie 300 sukilėlių, - K. Maleckio vadovaujami būriai. Minčios kaimo gyventojus pasiekė ir 1905 m. revoliucijos banga - jie, kovodami su dvarininkais, krito dvarų miškus. Šių vietų neaplenkė ir 1918-1919 metų bei Didžiojo Tėvynės karų įvykiai. Vietos gyventojai pameina, kad Minčios kaimas nuo seno buvo mažai gyventojų - 14-15 sodybų.

Vienas įdomesnių šio kaimo statinių - Minčios malūnas. Tai liaudies architektūros paminklas. Pastatas būdingas XIX a. antros pusės gamybinių paskirties liaudies architektūros paminklas. 1720-1798 metų "Akty izdavajemyje Vilenskoju komisiejū" jau minimas šis vandens malūnas. Abejojama, kad minimas inventorius malūnas šiandien yra tas pats. Vietiniai gyventojai pasakoja buvus seną malūną ir velyklą dešinėje upelio pusėje ir nugriautą XX a. pradžioje. Kita versija teigia, kad tai senas 100 ar 200 metų pastatas tik perstatytas iš buvusių vario kalyklos-dirbtuvės pastato. 1863-1864 m. archyvinėje medžiagoje malūnas neminiamas, minima tik vario dirbtuvė. Mokslių akademijos istorijos instituto darbuotojų nuomone vario dirbinių dirbtuvė-kalykla ir malūnas veikė tuo pačiu metu ir tame pačiaame buvusiam malūno pastate.

Aukščiau minėtame XVIII a. Tauragnų dvaro inventorius aprašytas Minčios ma-

MINČIOS GIRIOJE

lūnas ir velykla, atrodo, jau buvo atstatyti. Inventoriuje rašoma apie kai kurias senas malūnus ir velyklos įrengimų detales. Malūne tada buvo karčiamas (su "standala") einant į malūną, kairėje - svirnas, šalia - arklidė, gale karčiamos buvo senas bravoras, už malūno sena kepykla.

XIX a. čia buvo vario katalų, indų dirbtuvė, galbūt tuo pačiu ir malūnas, XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje malūne vėl buvo milo velykla ir lentpjūvė, kur buvo pjaujanamas lentelės stogams (gontai), lentos. 1970 m. malūne dar buvo išlikusių daug įrengimų: gironas duoniniams malimui, pikius, gironas pašariniam malimui, valiušas - milo velykla ir įrengimas gontams pjauti. Amžininkai mena, kad velykloje buvo įrenginiai milii apdirbtai "prosas" arba "glenčius", varstotas - stalas, įrenginiai milo dažymui.

Šalia malūno yra medinis,abar sulūžęs tiltas. Jis, pagal vienos gyventojų pasakojimus, keletą kartų taisytas. Apie 1957 m. supuvę tilto poliai buvo pabetonuoti. Ties malūnu užtenkta Minčios tvenkinys buvo didelis ir senas. Jo krantai apaugę krūmais, medžiais. Kelias į Uteną ėjo tik tiltu. Tvenkinio niekas nevalė, o medinė užtvanka buvo retai rekonstruojama, supuvusi. 1970 m. ji buvo išardyta ir nuleistas tvenkinys. Per tvenkinį padarytas kelias į Uteną ir susidaryavo išpūdis, kad čia būta dviejų tvenkinių.

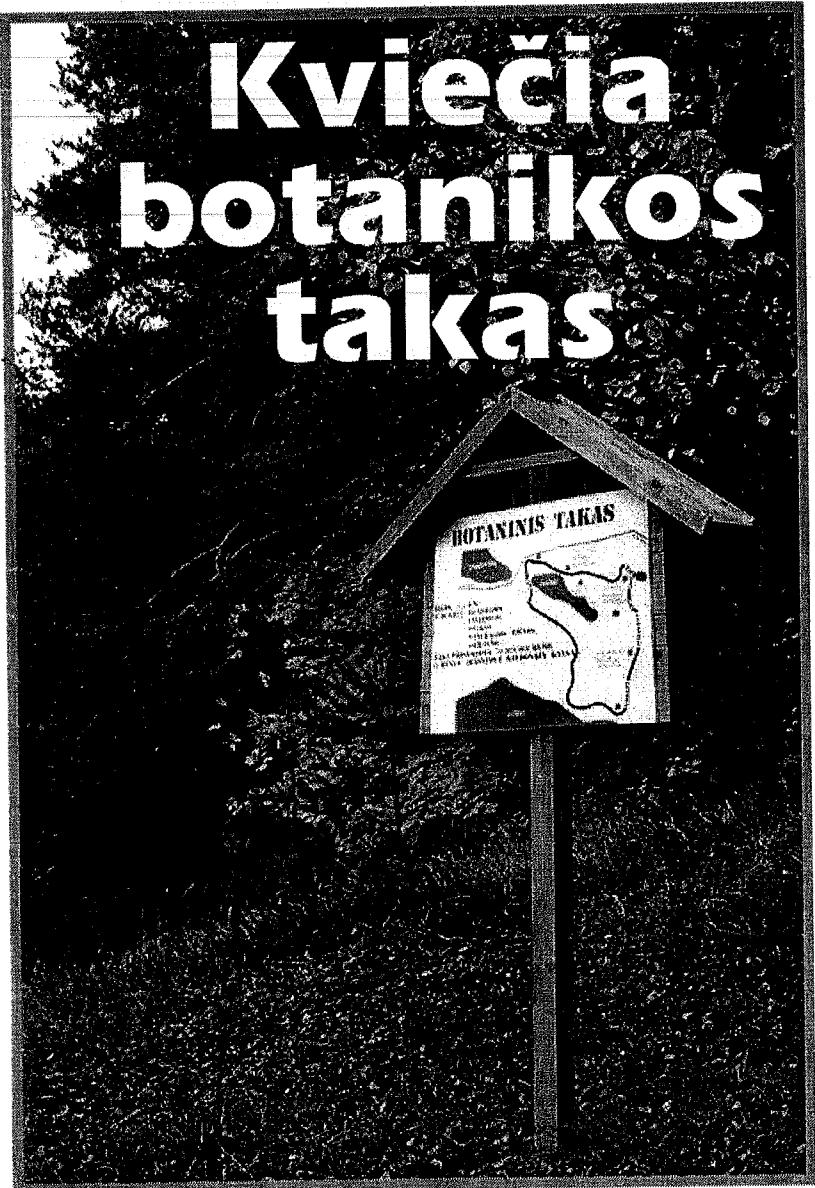
Metai nusineša žmonių gyvenimus ir viša laimė, kad šiandien dar galime paskaityti kadais užrašytus, dabar jau mirusio 30 metų (1939-1969) Minčios malūne dirbusio Ceslovo Mikšto atsiminimus. Pats pasakotojas gimės 1914 m., augęs netolimose apylinkėse, todėl gerai žinojo ir patį malūną.

Pasakotojas teigia, kad malūnas buvęs trijų aukštų (pastogę vadina aukštū). Jo pasakojimu pirmajame aukštė buvo lentpjūvė ir milo velykla, čia stovėjo didelė dežė, ratai. Į šią patalpą subyrėdavo stambios kruopos (grucė). Pagaminta produkcija buvo išgabentama iš pirmojo aukšto pro šonines duris (nuo kelio pusės, šiauriniam pastato gale). Iš pirmojo aukšto buvo laiptai į antrajį aukštą. Šiame aukštė buvo dvejios gironos, kruopinė (kruoparnė), buvo gaminamos stambios ir smulkios kruopos. Antrajame aukštė buvo didelis kambarys, jo dešinėje buvo laiptai į trečiąjį aukštą - pastoge. Antrajame aukštė, beveik priešais duris, kurios buvo pastato vakariniam fasade, buvo laikomos svarstyklės, o šalia jų buvo medinis ratas su raiškenomis ir grandine (prietaisais maišus su grūdais pakėlimui). Pakeltas maišas patekdavo į trečiąjį aukštą pro lubose padarytą angą, kuri užsidarydavo dvivėrėmis (dvipusėmis) durelėmis. Trečiame aukštė buvo tik grūdai ir iš čia jie būdavo pilami pro angą ir tam tikru loveliu byrėdavo malimui - miltams ir kruopoms, o sumalti taip pat loveliu pro angą byrėdavo į pirmame aukštė buvusiųs dežes. Antrojo aukšto kairėje pusėje, šiaurinėje namo dalyje buvo sandėlis, virtuve ir du kambariai. Į kambarius būdavo patenkama pro virtuvę. Šiame bute buvo duonkepis. Cia seniau gyveno malūno savininkas, po to nuomininkas. Po karo, kai malūnas priklausė kolūkiui, tame bute gyveno malūno vedėjas. Prieš karą malūno savininkas buvo Rogovas, o nuomavo jį Juodvalkis, jis taip pat gyveno malūnė. Malūno langai buvo grotuoti, stogas dengtas gontais, grindys lentinės, abejos durys taip pat medinės, dvipusės, puoštos "eglute". Malūnas statytas iš pušinių tašytų rastų. Jis gali būti 200 metų, kaip pasakotojas minėjo sužinojęs iš kitų vienos gyventojų pasakojimui.

Panašią informaciją skaitome ir jau mirusios Stasės Eidukaitės bei dar šiandien gyvenančios Marijonos Žirmantienės atsiminimuose.

Šiandien Minčios malūnas - Utenos elektros tinklų įmonės poilsio bazė.

Pagal surinktą dokumentinę medžiagą paruošė Dalia Savickaitė

Kviečia botanikos takas

Aukštaitijos nacionalinis parkas floristiniu požiuriu yra viena turtingiausiu saugomu gamtos teritorijų Lietuvoje. Cia auga apie pusę Lietuvos floras savaiminių rūsių. Tokią augalijos gausą nedideliame plote lėmė augimviečių įvairovė. Parke rasime įvairių vietų: sausų pušynų ir unksmėtų eglynų, margaspalvių pievų ir kupstuočių pelkių, skaidrių ezerų ir vinguotų upelių. Norinčius geriau pažinti įvairiarūšę parko augaliją, kviečia mokomas botanikos takas.

Jis įrengtas prie gražaus Lūšių ežero, tarp Palūšės ir Meironių kaimų. Tako ilgis 3,5 km. Jo trasa pažymėta specialiu ženklu, tai - baltas kvardatas su žalia įstrižainė.

Maršruto pradžioje stovi botanikos tako schema, kuri lankytojui leis lengviau susiorientuoti trasoje. Takas įrengtas mokomuoju principu stengiantis lankytojų susipažinti ne tik su pavieniais augalais, bet ir jų bendrijomis.

Šiame mokomajame botanikos take galima pamatyti apie pusantro šimto augalų rūsių. Greta įprastinių augalų, kuriuos žmonės mato kasdien, bet nežino pavadinimą, yra ir retų. Cia auga 9 rūsys, išrašyti į Lietuvos Raudonąją knygą: *Betula nana* - Beržas keržis, *Dactylorhiza maculata* - Démétoji gegužnė, *Cladium mariscus* - Sako-toji ratainytė, *Epipactis atrorubens* - Tamsialapis skiautalūpis, *Huperzia se-*

lago - Statusis atgiris, *Pulsatilla patens* - Vėjalandė šilagėlė, *Silene chlorantha* - Žalsvažiedė naktižiedė, *Malaxis monophyllos* - Vienalapis gedutis, *Liparis loeselii* - Dvilapis puruolis. Žydė-

jimo metu prie pavienių augalų yra pridedama kortelė su lietuvišku ir lotynišku rūšies pavadinimu. Take eksponuojamos 4 augalų bendrijos: žaliašilio, pelkės, natūralios pievos ir smiltyno. Kiekvienoje iš jų stovis stendas su pagrindinių rūsių sąrašu ir trumpu bendrijos specifikos apibūdinimu. Dabar trum-pai apie jas. Palypėjė į statų šliaitą patenkame pušyno globon, tai - žaliašilio bendriją. Ji susiformuoja pakilesnėse vietose, priesmėlio dirvožemiuose. Miško viršutinį ardą sudaro lieknakan-mienės 60-metės pušys. Trakas - augalai, kurie niekada nebūs mišku, retas. Daugiausia pavieniai krūmai: kadagiai, šermukšniai, šaltekšniai ir blindės. Žolinė danga taip pat nerā tanki. Cia pamatysime gerai žinomus uogakrūmius: mėlynes, bruknes ir avietes. Visą vasarą žaliašilyje žydi įdomus pusiau parazitinis augalas - pievinis kūpolis. Lankyojo démesi patrauks vienašalės užginos, skėtinės marenikės ar kriauslapės visžalės lapų skrotelės ir besidriekiantis šarkakojis pataisais. Išskirtinis žaliašilio bendrijos požymis - labai vešli žaliųjų samanų danga. Ji pasižymi didele rūšine įvairove, tai - silsamanė, dyvendantė, plunksnė, gegužlinis, atžalinė gužtvė ir kitos.

Perėjė žaliašilį ir nusileidę šlaitu, kitoje pusėje, susipažinsime su pelkės augalų bendriją. Si

tūkstantmečius besiformavusi pelkutė yra aukštatapelkės tipo. Joje daug baltujų samanų - kiminų. Iš ežero, kuris čia tyrojo prieš tūkstančius metų, liko tik "akis". Dabar jo pakrantėje nendrių ir šakotosios ratainytės (LRK) sažalynas. Rūgštus ir šaltas giluminis pelkės vanduo trukdo augalams normaliai vykti, todėl jie žemi ir skurdūs, daugiausia - įvairūs krūmokšniai. Cia auga pole-dynmečio epochos reliktiniai augalai: beržas keržis (LRK), durpyninis bereinis, siauralapė balžuva, pelkinis gailis ir kt. Žolinė augalija taip pat turi ypatumų. Pelkuteje rasime įdomių vabzdžia-édžių augalų: pailgalapę ir apskritalaipę saulašarę bei paprastajį skendeni. Šie augalai maisto medžiagą trūkumą kompenzuojant gaudydam vabzdžius. Taigi, iš pažiūros nyki pelkių augalija iš tiesų yra labai įvairiai ir įdomi.

Toliau keliaudami pušynu iki sekancios augalų bendrijos, galime pamatyti apyrečių augalų. Medžių paunksmėje sėpiasi pataisais - statusis atgiris (LRK) ir šiaurinė linėja. O saulės apšvies-tame šlaite puikuojasi lietuviška orchidėja - tamsialapis skiautalūpis (LRK). Visų démesi patrauks pražydės smiltyninis gyazdikas, plaukuotasis drugišius, varpotoji veronika, melsvoji kele-rija, žalsvažiedė naktižiedė (LRK).

Dabar susipažinkime su natūralios pievos bendriją. Ji pasižymi didele rūšine įvairove. Šioje na-tūralioje paežerės pievutėje galima pamatyti apie 35 augalų rūsių. Visų jų neįmanoma išvardinti, paminėsiu tik gausiausias: raudonoji žiognagė, paprastasis burbulis, kiškio ašarėlis, paprastoji baltagalvė, kvapioji gar-dunytė, pievinis snaputis ir daug kitų. Visą vasarą vieną augalų žiedai keičia kitus lyg nesibaigianti laumės juosta. Tokios

(nukelta į 7 p.)

Kviečia botanikos takas

(atkelta iš 6 p.)

Įvairiarūšės pievos formuoja savaimė. Cia patenka daugelio augalų sėklas ir sudygsta, bet išlieka tos, kurioms ši dirva, drėgmė ir šviesa tinka mėliausia. Todėl natūralios pievos augalų bendrijų yra labai nepatvari.

Eidami Taramos ežero pakrante, prieiname saulės atokaitoje išdegusią saulėtą pušyno aikštę. Augalija čia žema ir smulki. Daugiausia ją sudaro tipiški smiltynų augalai - kserofitai. Jie įvairiai prisitaikę taupyti vandenį, kad galėtų iškeisti sausrą. Vieni sukaupia vandens atsargas mėsinguose lapuose, tai sukulenta - altrusis šilokas ir šilinė perkūnropė. Kiti apaugę baltais plaukeliais, kurie atspindi saulės spindulius ir sumažina vandens garinimą. Tokių augalų dauguma: vienagražė vanagė, smiltyninis šlamutis, smulkiažiedė tūbė, plaukuotoji viksna ir kiti. Treči turi labai mažus ar siaurus lapus, tai - dirvinis kietis,

plikasis skleistenis, smiltyninis šepetukas. Nereitos čia įvairios kerpės. Jos įsikuria pirmosios, tose vietose, kur kiti augalai dar negali vegetuoti. Ilgainiui paruošia trąšesnį dirvožemį, tinkantį įvairiarūšei augalai. Su-

-smiltyno augalų bendrija. Tačiau botaninis takas tėsiasi toliau. Vėl užkopej į šlaitą pasigrožėsime pušynu ir Lūšių ežero pakrante grįžime atgal. Pakeliui pamatykite vienintelę lietuvišką lijaną - pa- prastajį apynį ir labai dekoratyvų augalą - patvo-

rinę vynioklę.

Tako priežiūra ir tolimesnė plėtra nėra lengvas darbas, priklausantis vien nuo žmogaus. Ne visos augalų rūšys čia yra natūraliai augančios. Tačiau ekspozicija gausina atvežant augalus iš kitų parko vietų pritaikant jems augimvietę. Vieni augalai pritampa ir ima plisti, kiti - išnyksta. Gamta nelinkusi paisyti visų žmogaus norų, net ir pačių geriausiu. Dar daug darbų reikia nuveikti. Pabaigti tvarkyti tako trasą, toliau gausinti ekspoziciją, atrasti būdus, kaip geriau supažin-

dinti lankytojų su parko floros įvairove. Malonu būtų take pamatyti ne tik pavienius gamtos mylėtojus, bet ir moksleivių grupes. Sulaukti jų paramos tvarkant botanikos taką. O jie galėtų praktiskai užtvirtinti gamtos pažinimo ir botanikos pamokų metu įgytas žiniasklaidas. Pamatyti augalus jų augimvietėse.

Tako ateitis parodys, ar mes esame pasiruošę pažinti gamtą natūraliose sąlygose, ar tik iš kino filmų ir knygų.

Asta SURVILAITE
Nuotraukos Broniaus
ŠABLEVIČIAUS

KRYŽIAŽODŽIO “PARKO GIRIŲ TAKAI” (LADAKALNIS Nr. 55) ATSAKYMAI

VERTIKALIAI:

1. PERLUOTĖ.
2. GEGNĖ.
3. ONDATRA.
4. ŠAPALAS.
5. KARTA.
6. VAKSČIUS.
9. SAULASHARĘ.
10. AKIŠVEITĖ.
16. KIAUNAS.
17. ŠVYGŽDA.
22. SUTARTINĖ.
23. ŠILSAMANĖ.
26. SKYLENIS.
27. PALAPINĖ.
29. KARLINA.
30. BURBA.
34. KIELĖ.

HORIZONTALIAI:

7. MEDEINĖ.
8. SAKALAS.
11. KAILINIAI.
12. TAUTOSAKA.
13. ARŠINAS.
14. BALTYS.
15. RAUSVĖ.
18. ERELIS.
19. KVORTA.
20. ALUS.
21. EGLE.
24. KULTAS.
25. ADONIS.
28. DRŪKŠA.
31. TRANAS.
32. JAKŠTAS.
35. SNIEGUOLE.
36. STRIEPSNĖ.
37. BIRBYNĖ.
38. ANGLENĖ.

LUTUTES AUGIMAS IR ELGSENA

Literatūroje neteko rasti duomenų apie lututes augimą, vystymąsi ir elgseną tuo laikotarpiu. Cia pateikiami stebėjimai neužpildę spragos, bet tai duoda aiškų vaizdą apie šios pelėdės vystymąsi ir elgseną.

Vyriškos lyties lututės vadinkime ją Lučiu, - apie kurią šis pranešimas, gimė 1982 06 15-16 Ignalinos rajone, Ažvinčių girioje, inkile. Šeštą gyvenimo dieną Lutis bu-

vo aklas, avietinės spalvos, baltais pūkais. Alkanas ir nusilpęs jis tupėjo gūžtos dugne, o ant jo - 4 vyresnieji broliai. Tokių, leisgvų, paėmiau po savo stogu. Santarvėje išgyvenome 10 mėnesių.

Parneštas iš giriros, Lutis svérė 50 g. Per pirmajį mėnesį priaugo iki 125 g, vidutiniškai po 4.2 g per parą.

Mityba. Racioną sudarė: strazdų jaunikliai, balandžiai, pelės, kirstu-

kai, žiogai, galvijų ir šerino širdis ir kepenys, kartais - virtas kiaušinis ir varškė, kartą - varlė, vėžys, varnėnas, žiurkė. Keuriolika dienų mito šviežia žuvim, kurią sugaudavo... erelis žuvininkas, nes jo jaunikliai nevykusiai perimdavo grobi iš tėvo koju, ir žuvys krisdavo žemén. Lučiui energiją ir judrumą sutekdavo tik "gyvas" maistas. Vandenių gerdavo kaip višta. Piramą išvamą atrijo 8 dienų

amžiaus. Jas išmesdavo tik gavęs gyvojo maisto, praslinkus 7-9 valandoms. Prieš atrydamas Lutis neskraidydavo, nesusdavo, niekuo nesidomėjo. Išvamą išmetės, pelėdukas pasijusdavo itin alkanas ir judrus.

Plunksnų apdaras keičiasi trim etapais:

1. Lututės "naujagimis" atrodo visas padengtas baltais pūkais, bet apterijų plotas gana didelis. Pūkai neiškrenta.

Jie suaugę su mezoptilio viršūnėmis, todėl pūkai ant galvos dar buvo matomi 23-25 dieną, o visai nukrito 31 dieną.

2. Mezoptilis ėmė dygti 10 dieną ir bėgė augti 33 dieną. Jis šokoladinės spalvos ir labai tankus. Kūno šonuose jo ilgis buvo 39-45 mm, o pauodegėje - net 70 mm ilgio. Trisdešimt ketvirtą dieną mezoptilis ēmė

(nukelta iš 8 p.)

LUTUTĖS AUGIMAS IR ELGSENA

(atkelta iš 7 p.)

kristi. Krito labai lėtai, gausiausiai - apie 55 dieną, o baigė - apie 110 dieną. šerimosi metu Lutis atrode lyg sulopytas, išpešotas.

3. Plasnojamos plunksnos ėmė rodytis 7 dieną. Jos neturi mezoptilio stadijos. Per 35 dienas jos išaugo 120 mm, o vairuojamos - 85 mm. Dengiamosios plunksnos ēmė dygti 34 dieną. Vėliausiai dygo veido plunksnos - 43-45 dieną. Plunksnų visuma aug lėtai: dviejų mėnesių Lutis buvo lyg apdraskytas: plunksnų lopiniai kaitaliojosi su mezoptilio kuokštais. Veidas iš plunksnų susiformavo 75-77 dieną. Plunksnų augimo riba nenustatyta: net 92 dieną dar matėsi pavienės bedygstančios plunksnos kakle ir nugaroje. Spalio 1 d. jų augimas, atrodo, sustojo, t. y. 122 amžiaus dieną Lutis atrode kaip suaugusi pelėda ir turėjo tokius matmenis: stovėdamas stulpeliu - 21,5 cm; suglausito sparno ilgis - 17,5 cm,

pastaibio - 3,2 cm.

Medžioklės instinktas ir elgsena. Aklas jauniklis galvą laikė paguldęs. Praregėjimo dieną (8-ąją) Lutis pakėlė galvą ir nebenuleido. Ant kojų atsistojo 11 dieną, vaikščijo 12 d. Praregėjės aplinką tyrinėjo snapu, sukioko galvą. Skridimo pradžia - 28 dieną. Kordinuoti skrydį ēmė 49 dieną. Rugsejo 15 d. jis uždūdavo (92-oji diena) iš ko pasirodė esas patinėlis. Miegodavo stovėdamas ant vienos kojos. Plunksnas valė snapu kiekvieną atskirai, iškeldamas iš kitų tarpo, lyg jausdmas ją kaip atskirą daiktą. Maudėsi žiemą kas 2 dienos, vasarą bent 5 kartus per dieną. Mėgo pašildytą vandenį. Sausa likdavo tik nugara ir viršugalvis.

Labai plėšrus! Draskė viskā: drabužius, laikraščius; prilaikydavo kojom. Siūlus, būdavo, ištraukia, numeta arba praryja. Viską stengdavosi nunešti. Tempia, nepakelia, plasnoja ir čirpia. Akys

pilnos įniršio. Jis visas paklaikęs, nagai spazmiskai suginiaužti, akys išplėstos. Kartą puolė į veidą, kai skrebendamas skutausi barzdą. Peiliukas nupjovė tris plunksnų galiukus. Būdavo, nuo

stalo paima uogas, monetas, popierinius pinigus, neša į lentyną, slepia už knygų. Sugalvoja medžioklės situaciją: puola ant lovos ir abi kojas kiša po pagalviu, lyg ten slėptusi pelę. Čiumpa viša, kas tik juda: traukiamą ant siūlo mėsos gabau-

lėli ar pelę, vatą, judinama priirišta musę. Jei čežantis garsas jį sudomino, - kitų garsų nebegirdi. Muzika netrukdė. Sučiupės grobį, pastovėdavo pergalingo poza: sparnai išskesti į šonus, galva ir visas kūnas atlosti, kojų su grobiu ištiestos į priekį, uodega pakelta į viršų. Taip visada. Akių vyzdžiai išsiplėtę rytais ir vakarais. Jie plevena lyg būtų iš skystos medžiagos. Kartais vienas akies vyzdis žymiai didesnis už kitą. Sučiupės pele snapu, perima į koją ir neša slėpti už įvairių daiktų. Praėjus valandai grobį lyg pamiršta. Užtenka prieiti, ištiesi prie slėptuvės ranką, Lutis tuojo pikiruoja ir čiumpa nagais už pirštų. Šalia lango praskrisdavo varnos, balandžiai. Lutis prie to neiprato, nusigasdavo kiekvieną kartą. Bet su smallumu žiūrėdavo į einantį katiną, arklį, žmogų.

Kaip visa tai atrodė? Iki 20 d. amžiaus Lutis buvo be galio negražus: spylgiotas lyg éžys, kuprotas, galva kreiva, viena ausis aukščiau, kita žemiau, snapas masyvus, atskišes, kojos itin greméziškos. Jokių normalių proporcijų. Užtat po

to, net ir 9 mėnesiams praslinkus, kiekvieną kartą į jį pažvelgus, reikėdavo nustebti: gražesnio ir mielelio paukščio tikrai néra. Prie pelėdos grožio taip ir neipratau, stebėdavau kasdien. Vaikai ir suaugę ateidavo pažiūrėti gražiosios pelėdos. Lutis išsigasdavo, suglausdavo plunksnas, galva tapdavo keturkampė - ir grožio kaip nebūta.

Laimei, imprintingas žmogui neįvyko. Prie manęs įprato, labai mėgo, kai glostydavau veido ir kojų plunksnas. Markstydavosi iš malonumo. Man rašant, nutūpdavo ant peties, suimdavo mano ausį ir žiūrėdavo kaip skreba popierius. Bet užtekdavo 2-4 paras nebūti, ir Lutį rasdavau sulaukėjus (penédavo kaimynai). Vakarais Lutis "kel davosi", daug skraidydavo, o pilnatiess nakti tiesiog šeldavo. Auštant šokinėdavo po lovą, perbėgdavo net per veidą, ir tekėdavo keltis. Supyti būdavo neįmanoma. Be galinai mėgo žiūrėti naktimis pro langą. Pavarai laisvės ilgesys tapo tiesiog graudus. Lutis dieną būdavo aptinges, abejingas, lyg suširges. Naktimis budėdavo prie stiklo.

Gimtają Ažvinčių gi rią jis atgavo 1983 m. balandyje. Išleidimo vietoje buvo tokie 4 privalumai: eglių sengirė be pomislio, greta plyna aikštė su maža žoline danga, lutučių gyvenamoji vieta, netoliiese - uoksinės pušys. Žmonių už pelėdas Lutis nepriėmė, todėl savus susiras. Medžioti moka.

Gyvenk ilgai! Tai vienintelė lututė Lietuvoje, išklausiusi Mocarto kurius. Kažkuriai nemokytais ir tamsiai pelėdai teks šitoks intelektualus partneris! O buvo mištinukas...

Bronius ŠABLEVIČIUS
Nuotraukos autorius

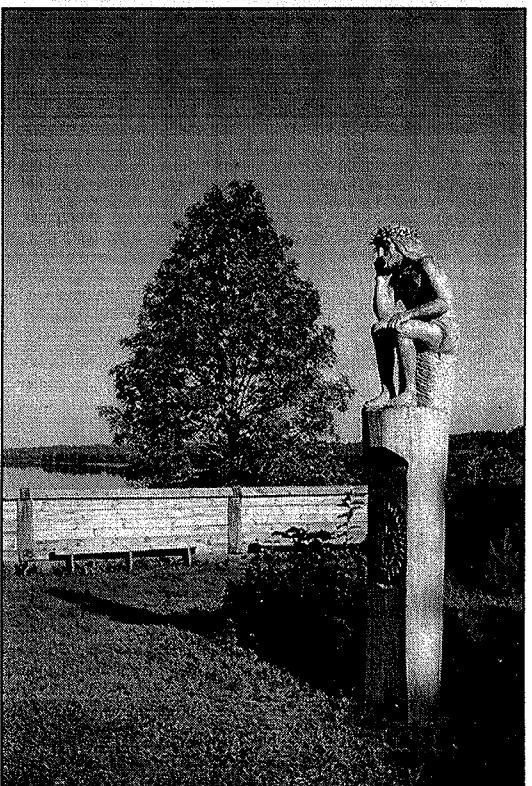

Priroda v ČSSI

VOLUNGE

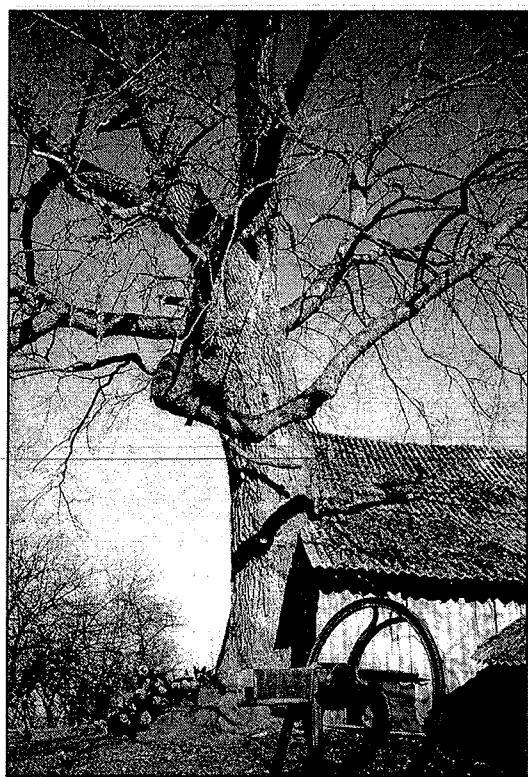

J. RADZEVIČIAUS nuotrauka

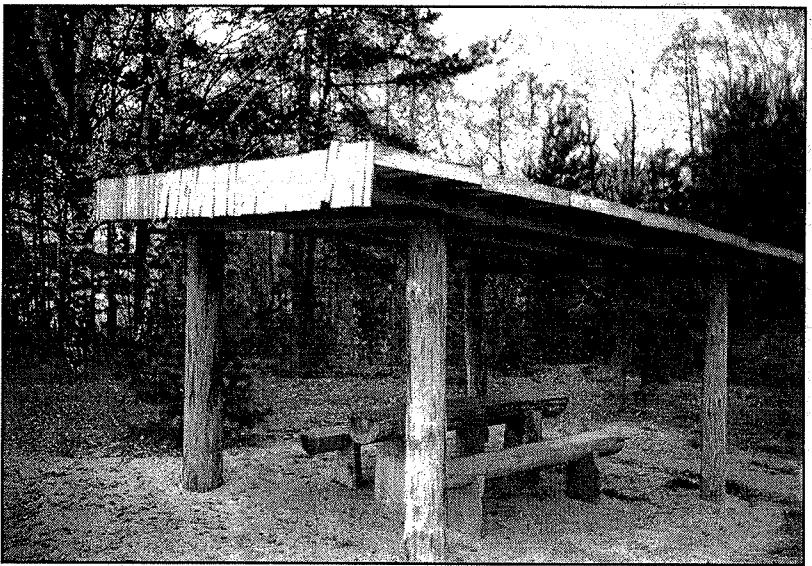

A. PANAVO nuotrauka

ANP poilsia- vietės

A. PANAVO nuotrauka

J. RADZEVIČIAUS nuotrauka

Vėl spindintis pavasaris aplankė Lietuvos žemę. Džiaugiasi kiekvieno žmogaus širdis nujausda ma artėjančių atostogų metą, rūpinasi ir žilsta ne viena galva, ruošdamasi naujam sezonui.

Rekreacijos centro vedėjas J. Radzevičius lanko poilsia-vietes vienoje parko

pusėje, inspektorai tikrina kitoje. Po žiemos reikia ūkį sužūrėti. Žiema su savo sniegu buvo užden-gusi pernykštės velyvujų poilsiautojų "dovanas", jų rankų paliktas žymes, o pavasarį visa tai atsidengė visu gražumu. Tik ir spėja girininkijų darbuotojai klausyti - ten netvar-

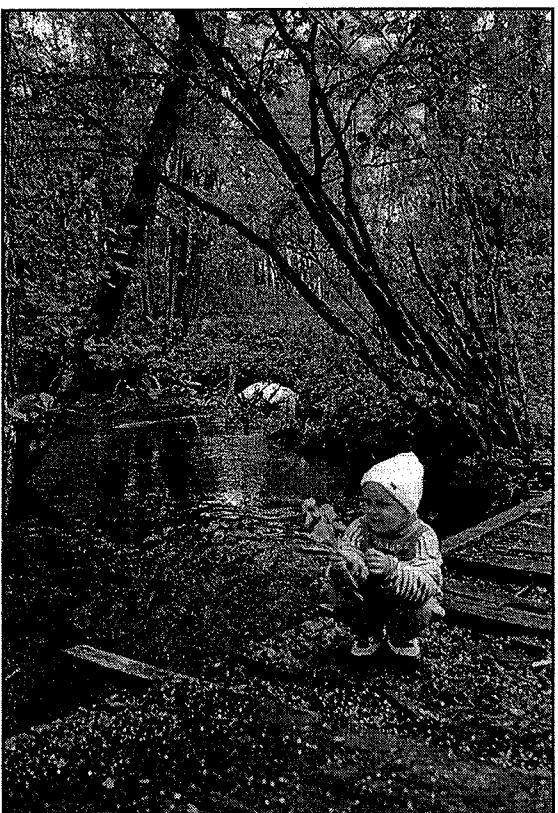
ka, ten patvarkyti, ten pakalti, o anoj vietoj informaciniai stendai nudraskyti...

Jau gegužės pradžioje viskas buvo paruošta naujam sezonui. Aukštaitijos nacionalinis parkas pasiruošė sutikti poilsiautojus.

Dalia
SAVICKAITĖ

VOLUNGE

A. PANAVO nuotrauka

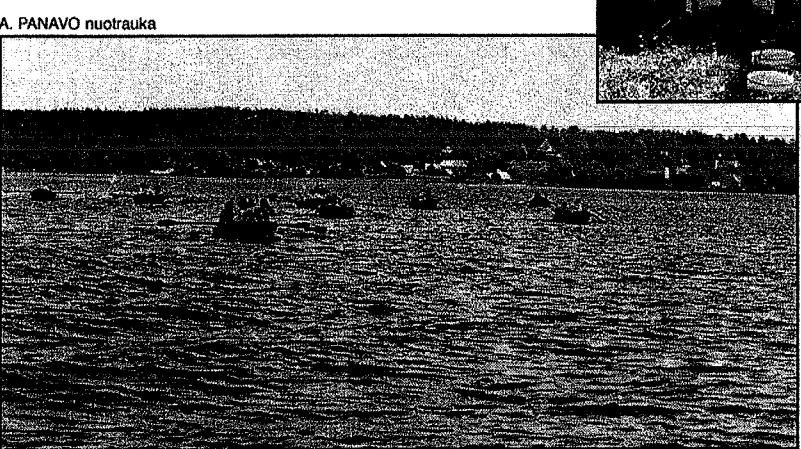
J. RADZEVIČIAUS nuotrauka

B. ŠABLEVIČIAUS nuotrauka

D. SAVICKAITĖS nuotrauka

A. PANAVO nuotrauka

**ANP
poilsia-
vietės**

KRASTOTYRA

Remiantis etnografine medžiaga, galima susidaryti vaizdą apie žvejybą parko ežeruose šio amžiaus pradžioje.

XX a. pirmosios pusės žvejyba buvo dvejopa: verslinė ir smulkoji. Verslinė žvejyba buvo pirklių rankose, o smulkiaja užsiimavo netoli ežerų gyvenančių valstiečių savo šeimos maistui pažaininti.

Iki pirmojo pasaulinio karo atskiri Ignalinos ežerai priklausė įvairiems savininkams - valstybei, dvarininkams, dvarininkams. Sie savininkai ežerus išnuomodavo daugiausia Ignalinos ir Palūšės pirkliams. Gaila, bet labai mažai informacijos apie žvejybą lenkmečiu. Anot vieno žvejo, tuo metu buvo ir privatiems asmenims priklausių ežerų, tačiau ir valstybė prie jų pirštus prikišusi. Kai kurie ežerai buvo miškų departamento žinioje. Be vienos pirklių, tuo metu Palūšėje buvę specialius žvejybą tarkęs žmogus, priklausęs žvejybos kooperacijai.

Vietos pirklių teisę žvejoti pirkdavo varžtinėse trejiems metams. Pirklių turėjo valtis, didžiuosius žvejybos tinkle, kurie buvo gana brangūs. Taip pat jie samdydavosi reikia-

ŽVEJYBA PARKO EŽERUOSE

mą skaičių žvejų. Žvejai tokį pirkli vadino gospodarium. Iki pirmojo pasaulinio karo kanapinių tinkle buvo perkami Salako ir Rimšės apylinkėse. Vėliau pasirodė pirkinių tinkle, kuriuos vėles žvejai vadino "prūsais". Jei vienas pirklys neturėdavo reikiamų įvairių tinkle rūšių, tai susidėdavo su kitu pirkliu, o paskui laimikį dalydavo perpus. Ypač dideli buvo žemos žvejybos tinkle: jų vienas sparnas turėjo net 80 m ilgio. Žvejoti tokiu tinkle reikėjo 20 žmonių. Vasarą į valties gale atitverta vieta žuvimų sumesti buvo įdedama ledo. Ledams laikytis pirklių netoli Lūšių ežero turėjo įtisai ledainę - žemėje iškastą didelę duobę, kurios šonai buvo iškloti rastais. Ledus iš viršaus apkraudauvo šiaudais ir pelais. Lenkų okupacijos metais pirklys už darbo dieną mokėdavo žvejui po 2 zlotus (už juos buvo galima nusipirkti pūrą rugių), taip pat duodavo smulkesnės žuvies. Sparnuose žuvys iki 1

kg taip pat priklausė žvejam, o didesnės - pirkliams. Žvejai savo uždirbtą žuvį kartais čia pat paruošdavo į žvejybos vietą atvykusiams kitiems smulkiam Palūšės pirkliams. Žvejybos kooperacijoje dirbę žvejai atlyginymu gaudavo nuo ištrauktu valkšnų skaičiaus. Žiemą ištraukdavo 3-4, o vasarą 8-9 valkšnas. Žiemą buvo priimami papildomi darbininkai, nes būdavo sunkesnis darbas. Pirklių stambesnes žuvis veždavo parduoti į Vilnių, smulkesnes - į Švenčionis.

Aplinkiniai valstiečiai patylomis savo reikalams išgaliuojadavo, kartais net draudžiamais būdais, nevengdamai žeberklavimo neršto metu. Vienas kitas valstietis už teisę žvejoti duodavo pirkliui bulvių. Šiaip iš išgrisių saviveiklinių žvejų pirklys, pasikvietęs policiją, galėdavo atimti tinklus.

Sio amžiaus pirmaisiais dešimtmeciais paežeriu gyventojai žinojo ir naudo davado įvairius žvejybos bū-

dus.

Žiemą būdavo blizgiaujama. Blizges medinėse formelėse nusiliedavo patys žvejai. Jas išdailindavo dilde ir švitru. Kai kam tai jau buvo atskiras verslas. Kabliukai būdavo pirkintiniai.

Praktikuota ir žvejyba užtvaromis, kurias pavasarais iš vytelių įrengdavo upėse. Toks įtaisas vadintas persėda, o jos viduryje paliekamas laisvas tarpas - vartais. Į vartus prieš vandens tekėmę įstatydavo gana sudetingos konstrukcijos venteri, turinti 7-8 m ilgio ir 3-4 igerklius.

Žvejota ir bučiais. Jie buvo mezgami iš storų siūlų ir aptraukiama ant lankelių. Leidžiant į ezerą, vidun būdavo įdedama akmenu, o ištraukdavo už viryutės su plūde gale.

Žiemos pradžioje, ežerams apsitraukus peršviečiamu ledu, ir pavasarį, jam suplyšinėjus, būdavo luokijama. Luokytą naktimi pasišviečiant, nes žuvis bėga į šviesą. Luokijama tokiu būdu: ant rogu-

čiu padedamas skardos gabalas, ant jo uždegiami dervokšliai. Kai tik žuvis pasirodo po ledu, ji pri trenkiama mediniu kūju. Tada kirviu iškertama eketė ir žuvis ištraukama. Pavasarį luokydavo susėdė dviese: vienas duodavo dervokšlius, kitas - valtį.

Idomi žuvininkų ne vieną dešimtmjetį tinklu košu sių ežerus išmintis. Ne vienas pamena Vincent Ruką iš Ripelialaukio - nepapras tos fizinės jėgos didelį žvejybos meistrą, ne veltui sakydavus: "Aš kiaurai matau ežero dugną ir jaučiu žuvų pulkus". Daug gudrybių jis išmokė žvejus - p.v., kaip žemai kiaurais batais žvejoti ir kurių nesušalti. Reikia pirmiausiai čebatus keliskart aplieti vandeniu, apšaldyti ir galima laisvai braidyti. Aplieti teisingai taip pat reikia mokslu. Vakare grįžus namo čebatus reikia palikti lauke, kad neatitirpti ir nereikėtų sekaničią dieną saldyti.

Daug įdomių nuotykių ir patyrimų žino šio krašto žvejai. Idomūs žvejų - moterų pasakojimai.

Pagal knygos "Ignalinos kraštas" medžiagą paruošę Dalia Savickaitė

ETNOGRAFIJA

TAU PILNĄ RATĄ, MAN SVEIKATA

Parko teritorijos gyventojai prisireiškė ne tik prie savo krašto, bet ir prie įvairių senovinių tradicijų. Šias tradicijas jie gerbia ir sa moningai saugo. Cia nuoširdžiai tikina "Ką blogam pasakyti, verčiau suvismus nepersakyti".

Šiaurinėje parko dalyje būdingas žalčio-gvyatės vyrimas, o pietinėje dalyje nusveria Saulė ir kiti dangaus šviesulai. Idomiai pasiskirstė ir požiūrius į žolynų gydomają, mistinę galia. Kaip nekeista, tai priklausė nuo Vilniaus krašto demarkacinių linijos. Šiaurinėje jos dalyje vaistažolės liko tradiciniu neprekiniu objektu, o pietinėje, ypač dėl Švenčionių vaistažolių perdibrimo fabriko įtakos - vaistažolės tapo tokiomis pat prekėmis, kaip uogos ir grybai. Esama skirtumų ir pertekiant liudies medicinos žinių. Šiaurinėje parko dalyje visada yraujau motinos linija, pirmenybė

teikiama jauniausiai dukteriai ar jos vaikams, ir tik krauso užžadėjimas perduodamas tévo linija ir pirmenybė teikiama vyriausiajam sūnui. Pietinėje dalyje motinos linija perduodamos tik "moteriškos" liaudies medicinos žinius ir pirmenybė dažnai teikiama vyriausiajai dukteriai, o bendrosios ir ypač užkabėjimai nuo gvyatės kirtimo perduodami tévo linija, bet dažnai jauniausiam sūnū.

Liaudies magija, medicina "padailinama" bažnytiniais priedais: žodžiu "amen" ir pan. Tačiau krikščionybės kevalas gana plonas, lengvai atskiriamas ir pats žadėjimo turiniui dažnai neturi įtakos.

Maždaug prieš 80 metų buvo kalbama ši maldele į jauną ménēsi:

Tau pilną ratą,
Man sveikatą,

Nuo prietelių meilę.

O nuo ponų dalių.

Jaunas ménuso, jaunikaitis,

Dangaus, žemės karalaitis.

Tau auksos ratą,

O man sveikatą,

Tau sudilt -

Man gyvent,

Tau ponytę -

Man dangaus karalystę.

Mėnuli ménouolaiti, dangaus

gražuolaiti, kaip tujei augai, taip

augo mano sopė, kaip tujei pilnėjai, taip pilnėjo mano gumbas

(žandas).

Mėnuli ménouolaiti, dangaus

gražuolaiti, kaip tujei dilsii, testa

dilsta mano sopė, kaip tujei mažėji, testa mažėja mano gumbas

(žandas).

Mėnuli ménouolaiti, dangaus

gražuolaiti, tujei sudilsi gržtinai,

testa mano sopė sudyla amžinai.

Meironyse piemenys, laukda

mi žemos, po visų šventei vedé

baltą karvę aplink beržą. Ragus puošdavo pataisais (rietenomis). Vedę pulkas piemenų tris kartus, vėsdami kalbėjo:

Vedam karvę aplink beržą, kad greičiau būt žiema. Mums atsibodo gant.

Žadant nuo gyvatės, reikia spaudyt kampan pečiaus ir sakyti tris kartus:

Saulė saule,

Upė upe,

Eik tu, gyvate,

Skradžiai žeme.

Paima dievo karvę ant rankos ir klausia:

Petrai, Petrai,

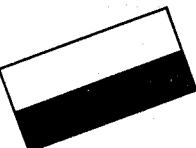
Katram šone geri metai?

Kur ji nuskrenda, ten geri metai.

Pagal knygos "Ignalinos kraštas" paruošę Dalia Savickaitė

PASAU LI PARKAI

LENKIJOS NACIONALINIAI PARKAI

Ko gero Lenkija yra viena iš nedaugelio buvusių socialistinių šalių, galinčių pasigirti nemažais pasiekimais aplinkos apsaugos srityje. Gamtos apsaugai skiriama ypač didelis dėmesys, ir tam negailima lėšų. Atsakymo, kaip susiformavo tokis požiūris į gamtą, reikėtu ieškoti istorijoje. Pirmasis nacionalinis parkas Lenkijoje įkurtas 1947 metais. 1960 metais buvo jau devyni nacionaliniai parkai, o šiandien jų yra net 22, užimantys 1,2% šalies teritorijos. Trečdalis parkų teritorijos yra rezervatinės zonas. Miškingumas svyruoja nuo 25% iki 90%. Šiuo metu 16% parkų teritorijos yra privati nuosavybė, bet palaiapsniu šios žemės yra išperkamos. Iki 2000-ųjų metų numatyta išpirkti 5 tūkst. ha, o likusius - atsižvelgiant į finansinę padėtį.

Visi nacionaliniai parkai yra pavaldūs Aplinkos apsaugos, gamtinės išteklių ir miškų ūkio ministerijai. Jos sudėtyje esanti nacionalinių parkų valdyba drauge su valstybine gamtos apsaugos taryba vyriausybėje sprendžia visus parkų politikos klausimus. Parkų administravimas yra finansuojamas iš valstybiniuoju biudžeto.

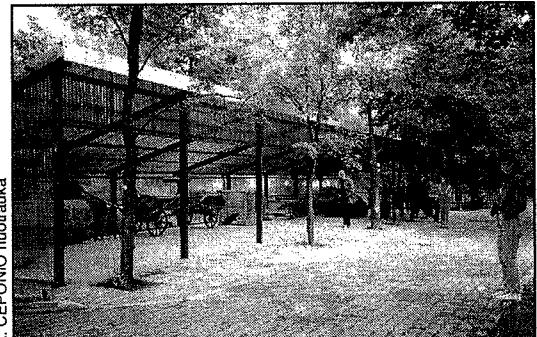
Pagrindinės nacionalinių parkų funkcijos - gamtos ir kraštovaizdžio apsauga, mokslinė ir mokomoji veikla. Labai svarbią vietą užima pažintinis turizmas. Todėl kiekvienas parkas privalo turėti savo muziejų, informacinių ir mokymo centrą, tyrimų laboratoriją. Mokomieji gamtiniai takai taip pat yra būtini. Toli gražu ne visi parkai tauri, tačiau valstybė negali lešų ir per artimiausius metus tikimasi šiuos planus įgyvendinti. Miškininkystė parkuose vykdoma, bet tik ne rezervatinėse zonose. 80-yje tūkst. ha kertama tik sanitariniais ir ugdomaisiais kirtimais. Plyni kirtimai parkuose nepraktikuojami, todėl pajamų iš parduoda. Nemažai ža-

miško yra minimalios. Jos kompensuoja tik dalį ūkinės išlaidų. 40% visų finansinių porcikų dengiamas iš biudžeto. Kitą dalį sudaro įvairios investicijos. Net apie 50% lešų gaunama iš įvairių gamtos apsaugos ir švietimo fondų.

Parkai labai skiriasi savo dydžiu. Pvz. pats mažiausias Ojcovsko NP apima 1,6 tūkst. ha, o pats didžiausias, Bebzansko NP - net 59,2 tūkst. ha. Pagal gamtinį pobūdį Lenkijos parkai skirstomi į keturias grupes: pajūrio, czeringojo kraštovaizdžio, žemumų ir kalnų parkai. Ši kartą pristatomos vieną ezerų ir tris žemumų parkus. Pažadame, kad ateityje pristatysisime ir kitus.

Šiuo metu gegužės pabaigoje grupė parko darbuotojų svečiavosi keturiuose Lenkijos nacionaliniuose parkuose. Kelionės metu patirta daug nuostabių išpūdžių, pamatyta ir sužinota daug įdomių dalykų. Nors kelionė buvo tik pažintinė, tačiau vizitų metu buvo bendraujama su specialistais, dalinamasi patirtimi. Ypač įdomu buvo susipažinti su Lenkijos parkų valdymu, sužinoti, su kokiomis problemomis jie susiduria dažniausiai. Tad ši kartą pristatomome aplankytuosiems parkus.

los pridaro bebrai. Jų parke prisiveisė tiek, kad norint išsaugoti mišką kartais tenka gerokai sumažinti jų skaičių. Medžioti parke neleidžiama. Gyvūnų skaičiaus reguliavimui užsiima medžiojotasis selekcininkas ir... brakonieriai. Ypač daug sulaikoma brakonierių gaudančių žuvį. Keturi inspektorai, kitaip dar vadiniams parko policija, nepajégūs užkirsti kelią šimtametės tradicijas turinčiam "verslui". Parko administracijos struktūra labai panaši į mūsų parko. Be parko inspekcijos dar yra miškininkystės, buhalterinės apskaitos ir mokslo skyriai. Parko architek-

Deja, takai neretai nukenčia nuo chuliganų, kurie nulaupo lentelės, gadina standus. Lėšas ekologinio švietimo centras gauna iš įvairių victiminių ir tarptautinių fondų, o taip pat iš švietimo ministerijos. Finansavimas nėra vienintelė tarptautinio bendradarbiavimo forma. Nuolat su laukiama materialios pagalbos ir patarimų iš Vokietijos, Olandijos parkų. Jau tradicinėmis tapo Vokietijos menininkų vasaros stovyklos, kurių metu sukurti darbai paliekami parke.

Belovežo nacionalinis parkas

Tai pats seniausias Lenkijos nacionalinis parkas ir vienas seniausiai Europoje. Jo istorija prasideda 1921-aisiais metais, kai buvo įkurtas rezervatas. 1932 metais jis gavo nacionalinio parko statusą, tačiau tikrūnac. parku Belovežo giria tapo tik 1947-aisiais. Geografinė padėtis parkui turėjo ir teigiamos, ir neigiamos įtakos. Jau vien tai, kad jis yra vienos iš seniausiai ir didžiausiai Europoje girios širdyje, leido išsaugoti gamtą žmogaus bemaž nepaliestą. Po antro pasaulinio karo įvykusio tarptautinio teritorijų pasidalijimo metu per Belovežo girią buvo nubrėžta linija. Lenkijai teko mažesnioji dalis. Laimėj, gamta nepripažinta lenkės su medžių aprašymais ir iliustracijomis.

Vyrių nacionalinių parkas

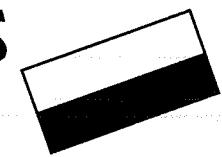
Parkas įkurtas 1989 metais. Iš visų Lenkijos parkų jis labiausiai panašus į Aukštaitijos nacionalinį parką. Tai vienės didesnių Lenkijos parkų. Užima 15,1 tūkst. ha, iš kurų net 2,9 tūkst. (19%) apsanta vandens, ir 9,2 tūkst. (61%) dengia miškai. Iš viso yra 46 ežerai, o pats didžiausias, Vyrių ežeras yra net 2170 ha ploto. Rezervatinė zona užima 1343 ha (8,9%). Be gamtos apsaugos parkas dar užsiima ir žuvivaisa. Savo tvenkinuose augina mailių, kurį išleidžia į parko ežerus arba parduoda. Nemažai ža-

to pagrindinis rūpestis yra takų ir poilsiaviečių suprojektavimas. Tradicinės architektūros pavyzdžių yra mažai - išlikę tik pavienės sodybos, todėl pagrindinis reikalavimas naujoms statybos - suderinamumas su kraštovaizdžiu. Ekologinio švietimo centras užsiima pažintiniu turizmu ir ekologinių stovyklų organizavimu. Drauge su mokslo skyriumi pastaraisis įrengia ir prižiūri gamtinius mokomuosius takus. Takai apipavidalinti parastai, tačiau pakankamai išpūdingai. Šalia tako pastatyti stendai su augalijos bendrijų aprašymais, lentelės su medžių aprašymais ir iliustracijomis.

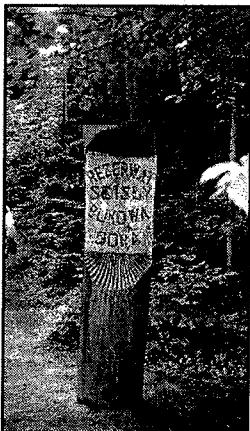
(nukelta į 13 p.)

LENKIJOS NACIONALINIAI PARKAI

(atkelta iš 12 p.)

vėl atstatyti, o taip pat vykdo genetinius tyrimus ir pagal juos kryžminia stumbrus, kad nebūtų išsigimim. Bandos dydį laisvę reguliuoja medžiotojas selekcininkas. Reikalingus nušauti individus atrenka speciali mokslininkų komisija. Medžioklės sezono metu rezervatinė parko zona yra tikra prieiglauda elniams, briedžiams ir kitiems žvėrimi. Tai piktina kaimyninių teritorijų miškininkus, mat žvėrys pridaro jiem daug žalos. Kaip didelis žvérių skaičius veikia mišką, galima stebeti rezerve: pomisčio čia beveik nėra, nes jį nuėda elniai. Tačiau miškas sugeba atsistatyti, ir tuščią erdvę čia neįsivysi. Išlieka tik patys sveikiausi ir produktyviausi medžiai, sugebėję atsiapti gausiam būriui vabzdžių ir išvengė žvėrių dantų. Kaimynai

A. ČEPONIO nuotrauka

miškininkai pyksta dar ir už tai, kad rezervatas yra visokių "kenkėjų peryklą", tačiau juk iš tikrųjų gamtoje tokios sąvokos, kaip "parazitas" arba "kenkėjas", neegzistuoja. Belovežo nacionalinio parko scenarijė yra puikus pavyzdis visiems skeptikams, tvirtinantiems, kad be žmogaus jisikišimo miškas pražyti. Lankomosi rezervatinėje zonoje taisykles - labai griežtos. Vaikščioti čia leidžiamas tik rezervato darbuotojo lydiemis. Didžiausias leidžiamas lankytųjų skaicius grupėje - 25 žmonės. Rezerve griežtai draudžiamas rūkyti, triukšmauti, važiuoti mechaninėmis transporto priemonėmis, rinkti augalus ir gyvūnus. Vaikščioti

leidžiamas tik specialiai iрengtais takais. Taisylkliu privalo laikytis ir patys darbuotojai, nes jie yra pavyzdžiu lankytujams. Todėl, netgi valant takus, motoriniai pjūklai nenaudojami. Rezervatinėje teritorijoje atsisakyta bet kokios veiklos, galinčios turėti bent mažiausią poveikį. Ko gero vienintelė vykdoma priemonė - tai kova su brakonieriais. Su 400 metų senumu tradicijas turinčia brakonieryste gal ir būtų galima taikyti, jeigu brakonieriai nenaudotų pačių moderniausių priemonių, padarantį gamtai daug žalos. Saugoma ne tik pati teritorija, bet ir iki 800 m aukščio erdvė virš jos. Tokia griežta apsauga vykdoma tam, kad iki minimumo sumažintų žmogaus įtaką šiai unikaliui ekosistemai.

Polesés nacionalinis parkas

Vienoje iš didžiausių ne tik Lenkijoje, bet ir visoje Europoje pelkėtųjų žemumų - Polesėje, palankios gamtinės ir menkai palankios ekonominės sąlygos nulémė tai, kad net stovint ant dviečių pirmo amžiaus slenkscio, ši teritorija pasižymi tokia pat gamtine įvairove kaip ir šimtmecio pradžioje. Tam, kad šią įvairovę ir toliau išsaugoti, 1990 m. buvo įsteigtas Polesés nacionalinis parkas. Parko teritorija padalinta į dvi dalis, drauge apimantias 9 648 ha plotą. Šiam palyginti nedideliame plote randamos 928 aukštessnių augalų rūšių, 154 r. samanų ir 257 r. dumblų. 57-ių saugomų augalų saraše yra net 14 orchidėjinų augalų rūsių ir 3 Saulašarių rūšys. Gyvūnija pasižymi paukščių įvairove ir gausa. Jų parke yra net 146 perincios rūšys. Žinduolių įvairovė kiek mažsnė - tik 36 rūšys. Užtat žuvų parko vandenye gyvena net 40 rūsių. Pelkės ir durpynai yra svarbiausias parko saugomas objektas. Jų apsaugai dar prieš parko įkūrimą buvo įsteigtai keili rezervatai, dabar užimančys 4% parko teritorijos. Dar prieš parko įkūrimą numelioravus aplinkines teritorijas, vandens lygis Polesés durpynuose

pradėjo pastebimai žemėti. Šiemis gamtiniam kompleksams išskilo didelis pavojus. Išžūvus durpynams, žūtų visa pelkinė augalija ir gyvūnija. Tad įkūrus parką imtasi reguliuoti numeriuotujų upių nuotekų. Tokiu būdu vandens kritimas buvo sustabdytas. Tačiau netrukus išskilo kitas pavojus. Picčiau esančios akmens anglies kasyklos atvėrė gruntu niu vandeniu kelią į kitą pusę. Problemos sprendimu dalinai pasirūpino pati gamta. Tektoninių plokščių sandūroje esanti krcidos uolicinė siena atstoja natūralų barjerą, neleidžiantį vandeniu laisvai nutekėti. Bet virš kasyklių smenganti grunta užliejo pelkų vanduo. Didžiauliai plotai privačių dirbamų laukų atsidūre po vandeniu. Viena iš produktiviausių į įvairių parkus.

Šis parkas yra Aukštaitijos nacionalinio parko vienmetis. Tačiau saugoti šią teritoriją pradėta jau nuo 1589, kuomet kancelis Janas Zamojskis įsteigė medžioklės draustinių. Griežta priežiūra išsaugojo kirvio nepalicestus miško masyvus net iki šio šimtmecio. 1934-ais metais čia buvo įkurtas pirmasis rezervatas Bukova Gora. Dabartinis parko plotas - 7 885 ha. Iš jų net 7 591 ha dengia miškas. Dėl reljefo įvairovės (parkas įsikūręs Karpatų priekalnėse) paliginti nedidelėje teritorijoje yra beveik visi miškai tipai; kuriuos tik galima pamatyti Europoje. Didžiajai dalį sudaro mišrūs miškai. Tokio miško savaiminis atsistatymas yra stebetinai puikus. Stulbinantis ir medžių dydis. Kėniai užauga iki 50 m aukščio ir 1,5 m skersmens. Tikri miško galiūnai. Vienas tokis medis užaugina iki 20 ktm. medicinos. Ne ką atsilieka ir bukai. Tačiau pajamos iš medienos yra minimalias, nes sanitariniai ir landšafiniai kirtimai iškertama labai mažai, o kitokie kirtimai čia nevykdomi. Parko yra 10 girininkijų, kurios dirba po du miškininkus ir po vieną inspektoriją. Apie 10% teritorijos yra griežtai saugoma. Penkiuose rezervatuose leidžiamas lankytis tik parko darbuotojo lydimam. Visą parką supa 21 tūkst. ha buferinė zona, kurios didžioji dalis yra privati nuosavybė, dažniausiai dirbamos žemės. Parko ribos buvo braižomos taip, kad urbanizuotos vietai liko už parko ribų. Tokiu būdu

Roztočiansko nacionalinis parkas

Šis parkas yra Aukštaitijos nacionalinio parko vienmetis. Tačiau saugoti šią teritoriją pradėta jau nuo 1589, kuomet kancelis Janas Zamojskis įsteigė medžioklės draustinių. Griežta priežiūra išsaugojo kirvio nepalicestus miško masyvus net iki šio šimtmecio. 1934-ais metais čia buvo įkurtas pirmasis rezervatas Bukova Gora. Dabartinis parko plotas - 7 885 ha. Iš jų net 7 591 ha dengia miškas. Dėl reljefo įvairovės (parkas įsikūręs Karpatų priekalnėse) paliginti nedidelėje teritorijoje yra beveik visi miškai tipai; kuriuos tik galima pamatyti Europoje. Didžiajai dalį sudaro mišrūs miškai. Tokio miško savaiminis atsistatymas yra stebetinai puikus. Stulbinantis ir medžių dydis. Kėniai užauga iki 50 m aukščio ir 1,5 m skersmens. Tikri miško galiūnai. Vienas tokis medis užaugina iki 20 ktm. medicinos. Ne ką atsilieka ir bukai. Tačiau pajamos iš medienos yra minimalias, nes sanitariniai ir landšafiniai kirtimai iškertama labai mažai, o kitokie kirtimai čia nevykdomi. Parko yra 10 girininkijų, kurios dirba po du miškininkus ir po vieną inspektoriją. Apie 10% teritorijos yra griežtai saugoma. Penkiuose rezervatuose leidžiamas lankytis tik parko darbuotojo lydimam. Visą parką supa 21 tūkst. ha buferinė zona, kurios didžioji dalis yra privati nuosavybė, dažniausiai dirbamos žemės. Parko ribos buvo braižomos taip, kad urbanizuotos vietai liko už parko ribų. Tokiu būdu

parko administracija išvengė daugybės socialinių ir demografinių problemų ir gali daugiau dėmesio skirti gamtos apsaugai. Tik vieno dalyko planuojant parką nepavyko išvengti. Tranzitinė geležinkelio magistralė tapo opausinga parko problema. Intensyvus naudingujų iškasenų, sunkiosios pramonės žaliavų ir produkcijos transportavimas džieliniais šilumvežiais yra beveik visų rūsių taršos šaltinis. Teršiamas oras, keliamas didžiuolis triukšmas, o gabenamos cheminės medžiagos - tai nuolatinis pavoju aplinkai. Dėl šios priežasties prasidėjo gamtosaugininė subruzdimas, gretai išjudinės ir vietinius gyventojus. Problema įgavo valstybinį mastą. Pasekmėtiesiamas naujas geležinkelis, kuris nekerta parko ir jo buferinės zoną. Didelis visuomenės aktyvumas sprendžiant gamtos apsaugos klausimus iš dalies yra parko mokslo ir švietimo skyriaus darbo vaisius. Šiuo metu skyriuje dirba 5 specialistai, kurie koordinuoja mokslinius tyrimus, palaiko ryšius su visuomenės ir vykdo ekologinį švietimą, kaupia ir tvarko informacinių medžiagų, ruošia spaudai leidinius. Informaciniame-mokymo centre esančioje bibliotekoje sukaupta virš 7 000 leidinių apie parką, neskaičiuojant įvairių mokslinių straipsnių ir kitokių brošiūrų. Visas parko valdymas yra nukreiptas tik pažintinio turizmo ir ekologinio auklėjimo linkme. Regionas pasižymi gamtinėmis ir kultūrinėmis vertibėmis. Šiuose miškuose gyveno paskutinėje laukinių arklių atstovai - tarpinai. Dabar jie yra visiškai išnykę, tačiau parke galiama pamatyti laisvėje gyvenančius lenkiškuosius arklius. Jie turi daug tarpanų kraują ir savo išvaizda i juos yra labai panašūs. Šie arkliukai tapo parko simboliumi.

Paruošė Linas STANAITIS

ARTĒJA VASARA

Artėja vasara - kelionių ir poilsio metas. Vis dažniau pavartome reklaminus skelbimus, skambiname į turistines firmas, norédami sužinoti, kur pigiau ir įdomiau preleisti atostogas. Turistinės firmos tam iргi ruošiasi, renka informaciją. Organizuojamas į turistinės mugės, sudaromos sutartys tarp įvairių šalių turistinių firmų. Aukštaitijos nacionalinės parkas siemet dalyvavo Sankt-Peterburgo mugėje, kuri vyko sausio 29 - vasario 3 dienomis. Į Sankt-Peterburgą važiavome iš Vilniaus labai moderniu ir patogiu autobusu kartu su Turizmo asociacija. Taigi, dalyvavo turizmo (nukelta i 14 p.)

(atkelta iš 13 p.)

ARTĒJA VASARA

firmos iš visos respublikos. Dauguma jų buvo išsiplirkę vietas ir turėjo vietą "prekybai". Turistinės mugės atidaryme dalyvavo Sankt-Peterburgo miesto mėras ir daug kitų valdžios atstovų. Jie aplankė daugelį stendų, taip pat ir Lietuvos turizmo asociacijos stendą.

Mugė buvo didelė, jei lyginsime su vykstančiomis mūsų respublikoje, Rygoje.

Buvo paruošta virš 3 tūkst. stendų firmoms iš viso pasailio. Ypač aktyviuos prancūzų, ispanų, italių turistinės firmos.

A. ČEPONIENĖ nuotrauka

Lankytojai ir dalyviai labai domėjos Lietuvos stendais. Dauguma vyresnio amžiaus žmonių su nostalgija prisimena Palūšę, pasiguodžia, kad su malonumu atvyktų, jei nebūtu tokios brandios vizos. Domėjos Palūšė ir turistinės firmos. Pasikeitė informacija, gavome labai daug įvairios medžiagos - turu autobusais, žygį valtimis ir kt., kuri buvo išdalinta mugės metu. Pradžioje turistinės firmos žada siusti pas mus žmones šči myniiniams poilsiu, vėliau gal pabandyti organizuoti ir grupes. Manome, kad rysiai su artimuoju užsieniu vėl atsinaujins.

Balandžio 2-4 dicnomis vyko "Vivatur" mugė Vilniuje. Dalyvaujame šioje mugėje jau antri metai iš celiš. Cia nacionaliniai parkai turėjo jems skirtą vietą, t.y. stendus. Medžiągą (nuotraukas, schemas ir kt.) ruošėme iš anksto. Prieš mugę savo jėgomis buvome pasigaminę virš 2 tūkst. egzempliorių reklaminių lankstinukų. Bet ir jų buvo per mažai. Jau pagal tai galima spręsti apie žmonių susidomėjimą nacionaliniais parkais, jų gamta, poiliui juose.

Sais metais mugėje "Vivatur" dalyvavo ir Utėnės apskrities turizmo darbuotojai. Kadangi

I. ČEPONIENĖS nuotrauka

mės esame ir apskrities teritorija, ten irgi buvo reklamuojamas parkas. Susidomėjimas mūsų ečerų sistema, žygiai valtimis iš tikro didžiulis, ypatingai Rusijoje dalyvavusių firmų.

Tuo po mugės Palūšės turizmo ir rekrakcijos centre lankėsi dvičių turistinių firmų atstovai iš Sankt-Peterburgo, norėdami daugiau sužinoti apie parką, kad galėtų teikti apie mūs išsamesnę informaciją.

Mugės metu susipažištė su Lietuvoje esančiomis turizmo firmomis, sužinai ju porcius, norus. Užsimetę tampresni ryšiai. Po mugės atsiranda vis naujų ir naujų interesantų, besidominčių nacionalinio parko gamta ir poiliui jame.

Irena ČEPONIENĖ

BROLIO PRANCIŠKAUS PASITOKIMAS

BŪTI IR VEIKTI

Mus sušildo ugnis, o ne gaubiantys dūmai. Taigi to, kuo esame reikia ieškoti neregimos mūsų esybės gelmėse, o ne mūsų išorinių poelgių atspindžiuose. Savo akis galima pamatyti veidrodėje. Siela irgi gali atspindėti veiklos veidrodėje. Tačiau tai tėra atspindys, o ne tikroji tavo esybė. Zodžiai ir poelgiai, kurie kyla iš mūsų, yra visiškas niekis, palyginus su tuo paslėptuoju gyvenimu, iš kurio jie kyla.

Siela save surasti gali tik veikdama. Todėl jai reikia veikti. Sąstingis ir neveiklumas sukelia dvasinę mirštį. Tačiau siela neturi visiškai nukreipti savęs tik į išorinius savo veiklos padarinius. *Nes svarbu yra ne matyti save, bet būti savimi.* Todėl neprivalau stačia galva pasinerti į veiklą ar siekti suvokti save tik atliktuose darbuose.

Žmonės nekantrauja, norėdami kuo greičiau išreikšti save, užuot tiesiog buvę savimi, kadaangi jie ištikro nepajėgia patikėti savo pačių buvimo prasme. O nepajėgia todėl, kad netiki DIEVU. Tai tinka net tiems, kurie sakosi tik į Dievą (tačiau jie apie tai

daugiau kalba nei tiki), ir tiems, kurie nė neapsimetė esą tikintieji. Bet kuriuo atveju su tikėjimo praradimui prarandamas ir buvimo savimi jausmas. Buvimas nieko nereišķia tiems, kurie neapkenčia ir bijo to, kuo patys yra. Todėl jie neturi ramybės savo vidinėje realybėje, nes joje neranda Dievo realybės atspindžio. Tad nuolat grumiamasi, kad atsikratyti savo tikroju buvimo ir įtvirtinti savo iškreiptą egzistenciją, kaip išorinės veiklos vaisių.

Tokie žmonės nuolat žiūri į savo veiklos veidrodį, kad nuramintų save, deja, matydami tenne tikraji save. *Kuo mažiau sugebama būti, tuo daugiau sugebama daryti.* Kad atrastume Dievą savyje, turime liautis žvelgę į save savo veiklos atspindžiuose, liautis tikrinti save savojo bergžduomo veidrodėje. Turime nudžiugti, jog esame Jame ir galime vykdyti Jomalą, nepaisydam savo ribotum.

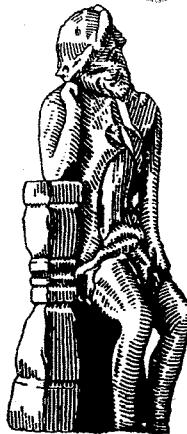
Pirmiausia žmonės trokšta susitaikyti su savimi. Ir šito reikia. Prieš bendraudami su kitaž ūmonėmis ir su Dievu, pirmiausia turime išmokti bendrauti su savimi. Žmogus, kuris leido darbams užvaldyti save, nėra nieko sunkiau, kaip pasėdėti ir pailsėti, - visiškai nieko neveikti. Pats poilsio veiksmas yra sunkiausias ir daugiau-

ko su savimi, perkelia savo vidinę sumaištį į tuos, su kuriais gyvena ir paskleidžia nesantravęs užkratą aplink save. Nerasime

susitaikymo su savimi, jei to ieškosime savo išorinėje veikloje. Kad atrastume savo pačių vidinę ramybę, turime išmokti neprisiesti prie savo veiklos vaisių. Turime išmokti gyventi, bet nepaskesi gyvenime; dirbt, bet nesitikėti greito atlygio; mylēti, bet nesiekti greito pasitenkinimo, turime liautis vaikšti taip gundančio pripažinimo.

Ramybė ateina tada, kai suvokiamo, kad pasaulis lengvai apsieis be mūsų, kad nesame nepakeičiami. Labai svarbu norėti būti mažu, o tai reiškia būti savimi.

Kartais juk aiškiai pažuntame, jog tam, kad toliau gyventume, turime tiesiog atsisesti ir nieko neveikti. Žmogui, kuris leido darbams užvaldyti save, nėra nieko sunkiau, kaip pasėdėti ir pailsėti, - visiškai nieko neveikti. Pats poilsio veiksmas yra sunkiausias ir daugiau-

siai drąsos reikalaujančios poelgis. Ir dažnai pamatomė, kad jis ne mūsų jėgoms. Mes ir toliau stengiamės daryti tai, ko niekas mūsų neprašo, nes norime save peršokti ir paraugauti kitam skirtingos sekėmis. Mes niekada nesuprasime, ką reiškia

sékmingesnai atlikti darbą, jeigu nenoreisime imtis tokio darbo, kuris yra mums pagal išgales. Kodėl mes eikvojame visą savo gyvenimą, kad tapame tuo, kuo išties ne norime būti, jei išviso žinome, ko norime? Galbūt, jei suvokčiau, kad nesizaviu tuo, kuo visi žavisi, tuomet, pagaliau, pradėčiau gyventi savo tikrą gyvenimą.

Kad pažintume save, nebūtina nutrauktis visą ligšiolinę veiklą tam, kad turėtume laiko susimąstyti apie save. Tačiau pri Valome sumažinti savo veiklą tiek, kiek galima, kad ramiai ir protingai apmasytume savo poelgius. Žmogus, kuris mota sustoti, yra didesnis už tą, kuris nemoka laimėti.

Nebūsime laimingi, jei visą gyvenimą rūpinimės, kaip intensyviai pragyventi. Laimė neprieklauso nuo veiklos gau-

sumo. Laimė tai vidinė tavo tvarka ir pusiausvyrą, ritmas ir harmonija. Žmogaus būtis yra didesnė už visa, ką jis jaučia ar daro. Malonu klausytis muzikos, kuri yra ne tik garsai, bet ir tylos pauzės. *Jei nenutilsimė, neišgirsimė Dievo savo muzikoje.* Jeigu persistengsimė ieškodami absolutton tobulumo aplink savę sukurtose daiktose, nustosime ieškoti tobulumo, ten, kur jis yra - Dievuje. Tol, kol esame Žemėje, mūsų pašaukimas ir yra būti netobuliems, neužbaigtimems, silpnimems. Klaidos - mūsų egzistencijos dalis. Tik klysdami mes įgyjamė patirties ir ne tik sau, bet ir kitiems. Tobulumas - nereiškia dviečių keturių valandas per parą daryti tobulus darbus, o reiškia, kad turime pašalinti visas kliūties, kurios trukdo mylęti Dievą.

Laimė yra surasti tą "vienintelį reikalingą dalyką" savo gyvenimė ir džiaugsmingai atsisakyti visų kitų. Nes tada, dieviškojo parodoko būdu, mes patiriame, jog su tuo "vienintelio reikalingu dalyku" gauname ir visa kita.

Pagal Tomą Mertoną - vienuoli trapistą parengė Gintautas Mackonis

J. RUDZEVICIAUS nuotrauka

TIEMS, KAS LEIDZIASI I ŽYGI

Vasara - kelionių metas. Vieni keliauja jau ne pirmą kartą, kitiems tai pradžia. Šiandien norime pasiūlyti keletą patarimų pradedantiesiems.

Po ilgos kelionės sustojimui pasirinkite vietą, pridengtą nuo vėjo, o karštą dieną - nuo saulės. Pasitenkite, kad tai būtų atvira vieta, kad lengvas vėjelis galėtų išsaike uodus ir kitus įkyrius vabzdžius. Nevertėt apsistoti spylgiučių tankumyne ar krūmynuose,

nes laužas gali sukelti gaisrą. Pažiūrėkite, ar šalia jūsų stovyklos nėra papuvusiu medžiu, kurie galėtų užvirsti ant palapinės. Nesistenkite stovyklos įkurti po aukštais medžiais, ypač ryškiai iškilusiais virš kitų, nes į juos dažniausiai trenkia žaibas.

Stovyklą reikėtų kurti ant kalvelės, smėlingoje dirvoje prie šaltinių ar kitų švarių vandens telkių. Jei stovyklavietė prie upės, tai apsistokite

aukščiau, nei gyvenamoji vietovė. Jei maistą ruošiatės gaminti ant laužo, pasižvalgykite, kad arti būtų žabarų. Nakynei rinkites rytinių miško ar kalvos kraštą. Pirmieji saulės spinduliai čia greitai išdžiovina rasą ir linksmai pažadina turistus.

Greit surasti patogią vietą nakynei gana sudėtinga, todėl iš anksto pastudijuokite žemėlapius, kitą informacinę literatūrą. Sustojimui vie-

tos reikia dairytis 15-20 minučių prieš numatyta laiką, nakynei - porą valandų prieš sutemstant.

Būna ir taip, kad surasta vieta idealiai atitinka jūsų reikalavimus, bet nėra vandens. Tuomet teks apylinkėse ieškoti gyvenamosios vietovės. Galima iškasti duobę šalia gérimu netinkančių vandens telkinių - pvz., pelkių. Palaukite kol duobutė prisirinks vandens, nusės drumzlės. Šį procesą galima paspartinti žiupsneliu (kibiriu) druskos. Tokį vandenį reikia dezinfekuoti. Reikia įmesti keletą kalio permanganato grūdelių (iki rausvumo) ar pantocido (1-2 tabletės 1 l vandens). Svarbiausia - vandenį iš tokio "šulinio" reikia virinti 8-10 minučių.

Jei jau pasirinkote vietą sustojimui ar nakynei - tuo kiekvienam paskirstykite darbus. Vieni eina vandens, kiti malką, treti kuria laužą. Lietingą dieną darbus pradėkite nuo palapinių statymo, kad turėtumėte

kur padėti kuprines, 1,5-2 m nuo laužo įrenkite drabužių džiovyklą.

Daiktus, įvairius produktus, kurių nenešate į palapinę, sukraukite į vieną vietą ant polietileno plėvelės. Indus pridenkite plėvele ir palikiite prie laužo, kirvius būtinai įneškite į palapines. Kurą rytdienai ruoškite iš vakaro.

Ryte pirmiausia iškraustykite palapines ir jas padžiovinkite - atidarykite visus palapinės langelius ir pakelkite nuo žemės jos dugną. Jei ryte lyja lietus, palapines pasistenkite išdžiovinti dieną sostojimo metu.

Šiukšles sudeginkite, metalines dėžutes prieš užkasdami palaikykite lauže - taip metalas greičiau sudūlės. Kitokias nedegančias šiukšles nuneškite iki artimiausios gyvenvietės.

Keliaudami neužmirškite fizinių pratimų - tai padės kelionėje išlaikyti žvalumą ir sveikatą.

**Paruošė
Dalia Savickaitė**

TAI IDOMU

GĖLĖS VAZOJE

Prieš pamerkiant gėles į vazą, reikėtų nuskinti apatinius lapus, ištrizai nupjauti lapelius, stiebelius, kurie išskiria pienišką skystį, reikėtų žiedus pridengus popieriumi trisdeimčiai sekundžių pamerkti į karštą vandenį arba kotelius apdeginti ugnjeje ir staigiai įkišti į šaltą vandenį.

Ant nuskintų koteliių peilio-galiuku padaromi 1-2 negilius išilginiai pjūviai, o storuose stiebuose įduriama švaria adata. Alyvų, chrizantemu, rožių stiebelių galus reikia smulkiai įpjautyti arba padaužyti akmeniu. Kardeliam, leukonijoms nuskinami viršutiniai pumpurai, iš tulpių ir lelijų žiedų reikėtų pincetu pašalinti kuokelius. Vanduo vazoje turi apsemti 1/3 - 1/2 stiebo ilgio. Kad vanduo negestų, reikia įmesti tabletę aktyvuotos anglies ar sidabrinę monetą.

A. ČEPONIO nuotrauka

Keičiant vandenį vazoje reikia nuplauti ir stiebus, padaryti naujas įpjovas. Rožėms, herberoms, alyvoms įpjovas reikėtų daryti po vandeniu. Vazą reikia išplauti karštu vandeniu su muiliu. Jos vidinių paviršių labai gerai išvalo laikraštinis popierius.

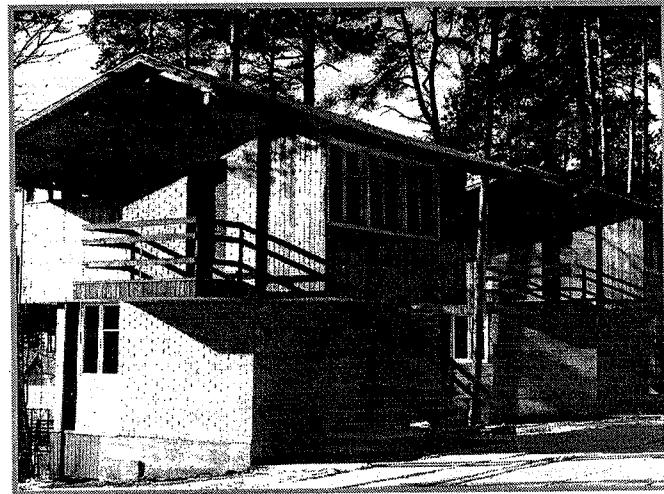
Nepatingėkite gėlių žiedus nakčiai apsuktį drėgnu popieriumi - tai labai veiksminia priemonė.

Yra ir naujų priemonių ilgesniams gėlių išsaugojimui. Tai pvz., milteliai hrizal (Chrysal). Tulpėms, frezijoms, astroms - 2-3% cukraus tirpalas, gvazdikams, leukonijoms - į 2 dalis vandens reikia dėti 3 arbatinius šaukštelius cukraus, 2 šaukštelius acto ar truputį citrinos rūgšties, jurginams, rožėms, chrizantemoms - aspirino (1 tabletė 1 l vandens); alyvoms - citrinos rūgšties (2-3 g 1 l vandens), narcizams ir tulpėms - silpno kalio permanganato tirpalas.

Apvytusias gėles rekomenduojama 2-3 valandoms lig pat galvelių pamerkti į kibirą su vandeniu.

**Pagal užsienio spaudą
paruošė Dalia Savickaitė**

TURIZMO IR REKREACIJOS CENTRAS

PASLAUGŲ KAINOS VIENAI PARAI

Dvivietis dviejų kambarių numeris su vonia, WC - 80 Lt

Dvivietis kambarys su vonia, WC - 50 Lt

Nakvynė dviviečiame kambaryste vasariniame namelyje - 8-12 Lt

Nakvynė 3-viečiame kambaryste vasariniame namelyje - 9-10 Lt

Nakvynė apšildomame korpuose dviviečiame kambaryste - 12 Lt

Nakvynė apšildomame korpuose triviečiame kambaryste - 10 Lt

Nakvynė apšildomame korpuose keturviečiame kambaryste - 9 Lt

Valties nuoma parai - 15 Lt, valandai - 2 Lt

Stalo tenisas 1 valandai - 1 Lt

Slidės su batais parai - 2 Lt, 1 val. - 0,6 Lt

Garinė pirtis 1 val. - 25 Lt, vakarui - 50 Lt

Ekskursijų vadovas 1 val. - 12 Lt

Instruktorius žygiai 1 val. - 5 Lt,
parai su nakvyne - 40 Lt

Nuomojamas turistinis inventorius

Pasivažinėjimas arkliais 1 žmogui - 2 Lt

Nuomojamos patalpos konferencijoms,
seminarams, vestuvėms ir kitiems renginiams

Tel. 8-229 52891, 47430, Palūšė

APLANKYKIME AUKŠTAITIJOS NACIONALINĮ PARKĄ

Redakcijos adresas: Palūšė LT-4759, Ignalinos rajonas,
Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.

Redaktorė Dalia SAVICKAITĖ

Viršelyje A. Panavo ir

B. Šablevičiaus nuotraukos

Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija.
SL 516a.

LADAKALNIS

Maketavo Andrius Surgailis
Spausdino UAB "Utenos spaustuvė"
1997 m. Užsak. Nr. 3237 Tiražas 1000 egz.
Kaina sutartinė